הלכה · מחברי זמננו · עיונים בהלכה ובש״ס

ספר באר יעקב - אגדות השס

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספר באר יעקב - אגדות השס

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-באר-יעקב-אגדות-השס/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

מחלוקת רשב"י ור"י במצות תלמוד תורה - [ברכות לה: מנחות צט:] 4
הכל לטובה - [ברכות ס:] 8
מתנה ושמה שבת - [שבת י:] 12
לוחות הברית - [שבת פז.] 13
כפה עליהם הר כגיגית - [שבת פח.] 16
הוויכוח עם המלאכים - [שבת פח:] 18
מחלוקת בית שמאי ובית הלל - [עירובין יג:] 22
גרים [קשים?] לישראל - [פסחים פז: יבמות מז:] 24
שחיטת היצר הרע - [סוכה נב.] 25
חוני המעגל - [תענית כג.] 27
נס החומץ שדלק - [תענית כה.] 28
אוי לנו מיום התוכחה - [חגיגה ד:] 31
צדיקים במיתתן קרויים חיים - [כתובות קג.] 33
שכר מצוה - [קידושין לט:] 36
בת לאברהם - [בבא בתרא טז:] 43
מעשה בצפרדע - [בבא בתרא עג:] 44
המלמד את בן חברו תורה - [סנהדרין יט:] 45
באבוד רשעים רינה - [סנהדרין לט:] 47
חלק לעולם הבא - [סנהדרין צ.] 48
בני דור המבול - [סנהדרין קח.] 50
אנשי סדום - [סנהדרין קט.] 53
עוון המרגלים - [סנהדרין קח. קט:] 55
קורח ועדתו - [סנהדרין קט:] 58
כפירתו של קורח במשה רבינו 59
לזכות את ישראל - [מכות כג: פרקי אבות] 60
מעשה קטן, אבל גדול - [עבודה זרה יח.] 61
בעניין לשון הרע - [ע"ז יט:] 62
לימוד הקרבנות - [מנחות קי.] 66

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 **- אסור בשימוש מסחרי**
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) **ל הרב יעקב יעקב שליט"א**
דרשות, חידושים וביאורים באגדות חז"ל על הש"ס
לע"נ יצחק בן לולו
הרב יעקב יעקב שליט"א

מחלוקת רשב"י ור"י במצות תלמוד תורה - [ברכות לה: מנחות צט:]

תנו רבנן: "ואספת דגנך" מה תלמוד לומר? לפי שנאמר: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך", יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: "ואספת דגנך" - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל; רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: "ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'". ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: "ואספת דגנך"; ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: "ועבדת את אויבך וגו'". אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן.

מכאן משמע שלדעת רשב"י חייב אדם לעסוק בתורה יומם ולילה ואסור לו לעסוק בשום דבר אחר (ולומד זאת מהפסוק "לא ימוש"), ולדעת רבי ישמעאל הפסוק "לא ימוש" אינו כפשוטו, אלא מותר לעסוק גם בעניין הפרנסה וכד'. אולם במסכת מנחות (דף צט:) מצינו לכאורה להיפך: "אמר רבי יוחנן משום **ר"ש בן יוחי**: אפי' לא קרא אדם אלא **קריאת שמע שחרית וערבית - קיים לא ימוש**, ודבר זה אסור לאומרו בפני עמי הארץ". ורבא אמר: מצוה לאומרו בפני עמי הארץ. שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את **ר' ישמעאל**: "כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית? קרא עליו המקרא הזה: "**לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה**", צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית". ופליגא דר' שמואל בר נחמני, דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן: "פסוק זה אינו לא חובה ולא מצוה אלא ברכה". מכאן משמע שרשב"י הוא זה שאומר שהפסוק "לא ימוש" אינו כפשוטו, אלא יוצא ידי חובתו

בקריאת שמע שחרית וערבית, ואילו לר' ישמעאל המקרא כפשוטו שחייב ללמוד תורה יומם ולילה.

החיד"א (בברכי יוסף רמ"ו) הביא מקדוש אחד שהקשה כן, וכתב שמה שר' ישמעאל אמר לבן אחותו, לא משום שסובר כרשב"י, אלא כדי לזרזו ללימוד התורה, אך עדיין קשה הסתירה שבדברי רשב"י. החיד"א עצמו כתב שלא יתכן לומר כן בדברי ר' ישמעאל, ותירץ שכל מה שהתיר ר' ישמעאל (בברכות) הוא "הנהג בהן מנהג דרך ארץ", דהיינו לימוד התורה לצד עיסוק בעניין הפרנסה, אבל כל שאינו בדרך ארץ צורכי פרנסתו ההכרחית, מחוייב הוא ב"לא ימוש", ואסור בלימוד חכמה חיצונית וכד'. ובאשר לסתירה בדברי רשב"י כתב שני תירוצים:

א. לפי הש"ך (יו"ד רמ"ו), רשב"י שבמסכת מנחות, שאמר שבק"ש שחרית וערבית יוצא ידי חובת "לא ימוש", הוא אינו רבי שמעון בר יוחאי, אלא רבי שמעון בן יהוצדק, רבו של רבי יוחנן, והוכיח כן מהתוס' (סוכה יא: ד"ה דברי רשב"י), וב'שיורי ברכה' ו'בפתח עינים' בברכות כתב שהשאילתות (פר' ואתחנן), גורס להדיא "רבי שמעון בר יהוצדק", אבל בספר הזוהר הקדוש (שכידוע מיוחס לרשב"י), ובמכילתא (שנכתב לפני ר"ש בן יהוצדק, כתוב בשם רשב"י) כתוב שאם קרא ק"ש שחרית וערבית קיים "לא ימוש".

ב. גם אם נאמר שבשני המקומות מדובר ברבי שמעון בר יוחאי, אפשר לומר שמצד "לא ימוש" מספיק באמירת קריאת שמע שחרית וערבית, אבל גם ישנו חיוב נוסף והוא ידיעת כל התורה כלליה, פרטיה ודקדוקיה, משפטיה ודיניה וכל נתיבותיה, שמעתא, אגדתא והלכתא, מתניתין ומתניתא, עמיקתא ומסתרתא, של תנ"ך וכל תורה שבע"פ בפרד"ס, מים שאין להם סוף דמי, ואם יחרוש בשעת חרישה ויקצור בשעת קצירה, מתי יספיק ללמוד את כל התורה כולה?!

ומו"ר הגר"ש יפרח בספרו 'מנחת שלום' הביא ליישב בשם השד"ח (ח"ב מערכת ו' כלל ט"ו) עפ"י הגמ' בשבת (דף לג:), שכאשר רשב"י ובנו יצאו מהמערה הם ראו אנשים חורשים וזורעים. אמרו: "מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה?!", כל מקום שנתנו עיניהם מיד היה נשרף. יצאה בת קול ואמרה להם: "להחריב עולמי יצאתם?! חזרו למערתכם!". וכתב השד"ח שמה שרשב"י אמר בברכות, שאסור לעסוק בעניין הפרנסה, אלא רק ללמוד תורה - היה זה קודם הבת קול, ומה שאמר במנחות היה לאחר ששמע את הבת קול, אז נתקררה דעתו וחזר בו ממה שאמר בברכות. אולם הגרש"י דחה זאת משמעתין שהיו שעשו כרשב"י, ואם הוא חזר בו מדוע היו שעשו כמותו?

ובספר 'אור תורה' (על 'מעלות התורה' הערה קכ"ד) כתב שפרשה ראשונה (ודיברת בם" - בלשון יחיד) מדברת במי שתורתו אומנותו, ליחידי סגולה, להם החיוב לעסוק בתורה יומם ולילה בלי הפסק כלל. ופרשה שניה (ולימדתם אותם וכו'... לדבר בם" - בלשון רבים) נאמרה לכל ישראל, שאי אפשר שלכולם תהיה תורתם אומנותם בלי לעסוק בדרך ארץ". ולפי"ז אפשר ליישב שרשב"י ב'ברכות' דיבר לאותם יחידי סגולה שתורתם אומנותם, להם החיוב לעסוק בתורה יומם ולילה בלי הפסק, ואילו ב'מנחות' דיבר לאנשים הפשוטים שאין תורתם אומנותם, להם מספיק ק"ש שחרית וערבית (ולפי"ז מדוייק שהרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן, אולם מועטים, אותם יחידי סגולה אכן עלתה בידן).

ובשו"ת 'עטרת משה' (או"ח, מ"ד) כתב שגם רשב"י מודה דמן הדין אינו חייב האדם להתענות ולילך בבלאי בגדים ולישב כל היום ללמוד תורה ובבטחון שגוזלות צלויות יפרחו לתוך פיו, ואי אפשר לומר שכוונת רשב"י באומרו: "אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשה ע"י אחרים", שאם עושים רצונו של מקום אסור להם לעשות שום מסחר.

אלא ודאי שגם רשב"י סובר כרבי ישמעאל, שעפ"י התורה מותר לעסוק בענייני העוה"ז במשא ומתן מה שצריך האדם כדי חיות נפשו. וכל מחלוקתם של ר"י ורשב"י היא, שר' ישמעאל סובר שהתורה ציוותה שאסור לאדם להשליך בטחונו לגמרי על ה' ולומר "אני אעסוק כל היום וכל הלילה בתורה והוא יכלכלני", אלא צריך לעסוק קצת בענייני מו"מ והיינו "תלמוד לומר ואספת, הנהג מנהג דרך ארץ" שציוותה התורה שינהג מנהג דרך ארץ.

ורשב"י סובר שמותר לאדם להשליך יהבו על ה' והוא יכלכלו, כי בזמן שישראל עושים רצונו של מקום אז הקדוש ברוך הוא דן ומפרנסם כמו שכתוב: "ועמדו זרים ורעו צאנכם", אולם כל זה הוא דווקא בזמן שעושים רצונו כי אז יכולים להיות בטוחים שיכלכלם, אבל בזמן שאין עושים רצונו כל כך, אין הם רשאים לסמוך לגמרי על עניינים שהם נגד הטבע ועל כאלו נאמר: "ואספת דגנך".

ולפי"ז דברי רשב"י אינם סותרים זה את זה, דלעולם סובר כמו ב'מנחות', שאם קרא ק"ש יצא ידי חובת "לא ימוש" וחובת "והגית", ומה שאמר כאן בברכות, הוא רק שמן הדין בעת שעושים רצונו לגמרי אינם מחויבים לעסוק במסחר, ורשאים ללמוד כל היום.

מכל מקום נפסק להלכה כר' ישמעאל, אך כתב ה'נפש החיים' (שער א' פ"ח): "כי ודאי שאין דעת ר' ישמעאל שיהא הרשות נתונה לאדם לפרוש ח"ו אף זמן מועט מעסק התורה. ולעסוק בפרנסה ויהיה בטל אותו העת מעסק התורה לגמרי ח"ו. אמנם רמזו

ר"י בלשונו הקדוש: "הנהג בהן מנהג דרך ארץ", רצונו לומר "עמהן" - עם דברי התורה, היינו שגם באותה העת והשעה המועטת שאתה עוסק בפרנסה כדי הצורך וההכרח לחיות נפש, על כל פנים ברעיוני מחשבתך תהא מהרהר רק בדברי תורה".

? לכאורה קשה, כיצד רשב"י דורש את הפסוק "ואספת דגנך" על זמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום, והרי פסוק זה נמצא בתוך הפרשה השניה של קריאת שמע שנאמר: "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם" - משמע שמדובר בצדיקים עושי רצון ה' ית', ועל זה נאמר: "וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ **וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ** וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ". וא"כ כיצד ניתן לדרוש הפוך?

המהרש"א תירץ (עפ"י התוס') שכאן מדובר שעושים רצונו של מקום, אבל אין עושים רצונו כל כך. כלומר לרשב"י יש שלוש דרגות בזה: א. צדיקים העושים רצונו באופן מוחלט, שלומדים תורה יומם ולילה ולא מפסיקים לצורכי פרנסה, עליהם נאמר: "ועמדו זרים ורעו צאנכם". ב. עושים רצונו, שלומדים תורה ומקיימים מצוות, אך אינם עושים רצונו כל כך לפי שמפסיקים מהלימוד לצורך הפרנסה, להם רשב"י קורא "אינם עושים רצונו", עליהם נאמר "ואספת דגנך", ובזה נחלקו רשב"י ור' ישמעאל (שלדבריו הם צדיקים גמורים). ג. רשעים - עליהם נאמר: "ועבדת את אויבך", שמלאכת אחרים נעשית על ידן.

אולם בשו"ת בית יעקב (סי' קלב) הקשה מהגמרא (ברכות יד:) "אמר עולא: כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין, כאילו מעיד עדות שקר בעצמו". ופירש רש"י ז"ל: "כאלו מעיד עדות שקר בעצמו - לישנא מעליא". כלומר שהמילה "בעצמו" מוסבת על הקב"ה כביכול, לפי שנאמר: "והיה אם שמוע וכו'... ונתתי מטר ארצכם וכו'..." ואנו רואין שהקב"ה נותן מטר אע"פ שאותו אחד אינו מקיים המצות. והרי שם הוא בכל זאת עושה רצונו קצת, שהרי קורא ק"ש אע"פ שאינו מניח תפילין, ואפילו הכי נחשב כמעיד עדות שקר, משום שהפסוק: "ונתתי מטר" הוא דווקא "אם תשמעו" בצדיקים גמורים (ולא בעושים רצונו קצת).

וראיתי שמביאים בשם הגאון רבי יעקב שור זצ"ל שמה שכתוב בגמרא כאן בדברי רשב"י "מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנאמר "ואספת דגנך"..." אין זה אלא הוספת תלמיד טועה היא, שלא הבין כוונת דברי רבי שמעון, והוכיח כן מהספרי (פ' עקב), שזה המקור לברייתא זו, שלא כתובות שם תיבות אלו. וכוונת דברי ר' שמעון שהוא חולק על ר' ישמעאל בפירוש המקרא "ואספת דגנך", שר' ישמעאל מפרשהו כפשוטו, אבל ר' שמעון מפרש ש"ואספת דגנך" אינו על ידי עצמו, אלא שנעשה במצותו על ידי אחרים, כמו

שנאמר: "ואת המשכן עשה משה", אף שנעשה על ידי אחרים. ולפי"ז לר' שמעון בזמן **שעושין** רצונו של מקום נאמר: "ואספת דגנך", אך אינם צריכים להתבטל מדברי תורה, כי אחרים יאספו תבואתם, וכן ייעשו גם כל מלאכתם, כמפורש בנביאים "ועמדו זרים ורעו צאנכם", אבל בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, אז לא לבד שמלאכתן נעשה על ידי עצמן, כי גם בזה לא יספיק להם פרנסתם כדי צורכם, ויצטרכו לעשות גם מלאכת אחרים שנאמר: "ועבדת את אויביך", והוא כענין המשנה: "כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ" והדברים אמתיים.

הכל לטובה - [ברכות ס:]

המדרגה הגדולה באמונה, היא להאמין בקב"ה גם כאשר רואים דברים המנוגדים לשכל ומעוררים קושיות חמורות על הנהגת ה' ית', זהו ניסיון אמתי באמונה. אם האדם מתעלם מהתמיהות ומהקושיות שיש לו ומאמין בה' מתוך הבנה שלא יתכן שהנברא יבין את בוראו, זוהי המדרגה הגדולה ביותר באמונה. דבר זה נרמז כאן בפסוק זה - האמונה האמתית היא זו שאומרת "אין עָוֶל", אע"פ שלמראית עין אפשר לטעות ולחשוב שנעשה כאן עָוֶל ח"ו.

לבורא יש שיקולים וסיבות שונות מדוע להנהיג כך את האדם, ורק הוא שמכיר ויודע מה עבר, וצריך האדם לעבור בחייו, בגשמיות וברוחניות, רק הוא יודע את הטובה שתצמח מכל דבר. האדם אינו יכול לראות את הטובה בזמן הניסיון, כי א"כ לא יהיה זה ניסיון כלל. הדרך היחידה לעמוד בניסיון היא רק ע"י אמונה שהכל לטובה.

במשנה במסכת ברכות (ט, ב) נאמר: "על הבשורות הטובות אומר (מברך) ברוך הטוב והמטיב, ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת". ובהמשך (ט, ה) נאמר: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, שנאמר: ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך וכו', בכל מאודך - בכל מידה ומידה שהוא מודד לך (בין מידה טובה בין מידת פורענות) הוי מודה לו במאוד מאוד".

ובגמרא (ברכות ס:) נאמר: "מאי (מה כוונת המשנה) חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה? אילימא (אם נאמר) כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב, כך מברך על הרעה הטוב והמטיב, והתנן (והרי שנינו במשנה) על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת. אמר רבא (תרוץ) לא נצרכה אלא לקבולינהו

בשמחה". ופירש הברטנורה: "כשמברך דיין האמת על הרעה, חייב לברך בשמחה ובלב טוב כשם שמברך בשמחה הטוב והמטיב על הטובה".

ולכאורה קשה - אם הרע הוא טוב ולכן צריך לברך בשמחה, למה הנוסח "ברוך דיין האמת" ולא "הטוב והמיטיב" כמו שמברכים על בשורות טובות? ואם הרע הנו באמת רע, מדוע חייב לברך בשמחה?

אפשר ליישב עפ"י דברי הגמרא שם: "לעולם יהא אדם רגיל לומר "כל דעביד רחמנא לטב עביד" (כל מה שעושה ה', הכל לטובה) כמו אותו מעשה בר' עקיבא, שהלך בדרך והיו עמו: חמור, תרנגול ונר. בא לעיר אחת וביקש מקום ללון, ולא נתנו לו. אמר: "כל דעביד רחמנא לטב", הלך ולן בשדה מחוץ לעיר. בא אריה טרף את חמורו, בא חתול ואכל את התרנגול, באה רוח וכיבתה את הנר (כעת אין לו נר ללמוד תורה, ולא תרנגול לקום לתפילה ואף לא חמור כדי להמשיך בדרך), אמר: "כל דעביד רחמנא לטב". באותו לילה באו לעיר לסטים, שדדו, רצחו ושבו את אנשי העיר. אמר להו (אמר להם): "אמרי לכו (אמרתי לכם) כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא, הכל לטובה".

כתב המהרש"א, שהגמרא יכלה להביא כאן את המעשה של נחום איש גם זו. הבה נתבונן באותו מעשה המובא בגמרא (תענית כא.): פעם אחת רצו חכמי ישראל לשלוח מתנה אל הקיסר. אמרו: מי ילך עם המתנה לקיסר?, אמרו: ילך נחום איש גם זו, שהוא מלומד בנסים. שלחו אותו עם ארגז מלא באבנים טובות ומרגליות יקרות. הלך ולן בדרך במלון אחד. בלילה עמדו בעלי המלון, לקחו כל מה שהיה בארגז ומלאוהו עפר. בבוקר ראה שהארגז מלא עפר, אמר: "גם זו לטובה", והמשיך ללכת.

כשבא עם הארגז לקיסר, פתחו את הארגז וראו שהוא מלא עפר. רצה המלך להרוג את כל היהודים לפי שצחקו לו. אמר נחום איש גם זו "גם זו לטובה". בא אליהו הנביא אל הקיסר בדמות אחד השרים היושבים במלכות ואמר: "אפשר שזה העפר של אברהם אביהם, שיש בו כח סגולי, שבעת שהיה זורק אותו על אויביו, נהרגו כולם כאילו זרק עליהם חרבות".

היתה לקיסר מדינה אחת שלא היה יכול לכבוש אותה, לקחו מן העפר הזה ובדקו אם יועיל, ואכן, הצליחו לכבוש את המדינה, וכשראו כן, הכניסו את נחום איש גם זו לבית האוצר, ומלאו אותו הארגז באבנים טובות ובמרגליות, ושילחוהו לביתו בלבוש מלכות ובכבוד גדול. בדרך חזרה, לן באותו מלון, שאלוהו הבעלים מה הביא לקיסר אשר זכה לכזה כבוד וגדולה? אמר להם: "מה שלקחתי מכאן".

כאשר שמעו שהצליח באותו עפר אשר הם עצמם שמו בארגז, סתרו את ביתם, לקחו מן העפר הזה אל הקיסר ואמרו: "הבאנו לך מן העפר שהביא לך הרב של היהודים". בדקו ומצאו שהוא עפר רגיל והקיסר ציווה להרגם. ע"כ המעשה.

אכן, אם נתבונן היטב, נמצא שיש הבדל מהותי בהתייחסות אל הרע בין שני המעשים, וממילא אין המעשה של ר' נחום שייך לסוגיא שבמסכת ברכות:

א. אצל ר' עקיבא נאמר כל, "**כל** מה שה' עושה לטובה", נחום איש גם זו אומר "זה" - "גם **זו** לטובה".

ב. נחום איש גם זו מתייחס לרע כטוב אפילו לכתחילה, ניגש לקיסר עם ארגז מלא חול.

ג. אצל ר' עקיבא מוזכר הקב"ה - "כל דעביד **רחמנא**", משא"כ אצל נחום איש גם זו.

ד. נחום איש גם זו אומר רק לעצמו, ר' עקיבא אומר גם לאחרים.

ה. ר' עקיבא אינו מרוויח (הוא אפילו מפסיד, רק שהיה יכול להפסיד יותר), נחום איש גם זו מרוויח.

ו. לנחום איש גם זו נעשים נסים גלויים נגד הטבע, לר' עקיבא לא נעשה נס נגד הטבע.

ז. אצל ר' עקיבא נאמר "כל דעביד רחמנא לטב עביד" בשפה הארמית, נחום איש גם זו אומר בעברית "גם זו לטובה" (אפילו שהמעשה עצמו מסופר בגמרא בארמית).

כלומר, יש כאן שתי דרגות - נחום איש גם זו מתייחס אפילו לרע עצמו כטוב: "גם UזוU לטובה", אבל ר' עקיבא אינו רואה את הרע עצמו כטוב, הוא אומר: "**כל** מה שה' עושה לטובה", כלומר באופן כללי ה' עושה טוב, לכן הרע, אע"פ שהוא אכן לכשלעצמו אינו טוב, מ"מ הוא חלק מ"פאזל" גדול שבכללותו ובסופו (בתמונה השלמה) רואים שהוא טוב. לכן גם ר' עקיבא צריך להזכיר את הקב"ה- כאשר ילד מקבל סוכריה, או מבוגר מקבל מתנה, לא משנה ממי, זה טוב. ואם מקבל מכה, אין זה טוב, אבל אם המכֶּה זה אביו שרוצה לטובתו, זה טוב. דקירת סכין היא דבר רע, אבל אם ה"דוקר" הוא רופא מנתח שמציל חיים, זה טוב. ר' עקיבא מזכיר "רחמנא" כדי לשנן ולזכור שהמכה מאבינו שבשמים שהוא רחום וחנון וזה לטובה.

ר' עקיבא אומר בהתחלה "כל דעביד רחמנא לטב" בארמית, משום ששפת לעז היא מוסכמה חברתית ואין בה אמת (ארמית אותיות רמאית), משא"כ בלשון הקודש. כל זמן שאין אנו רואים את הטוב שבמכה, אנו כביכול משקרים לעצמנו שזה טוב ולכן נאמר בלשון לעז, משא"כ בסוף המעשה לאחר שכבר רואים שיצא מכאן טוב נאמר: "אמרי לכו, כל מה שהקב"ה עושה, הכל לטובה" בעברית ולפי זה מובן שכאשר הגמרא בברכות דורשת מאיתנו: "לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד" (וכן

נפסק גם ב'שולחן ערוך' (או"ח ר"ל, ה') וזהו דבר מחייב, שכל אחד יכול לעמוד בו) הכוונה לדרגה של ר' עקיבא ולא של נחום איש גם זו ולכן הביאה הגמרא בדקדוק דווקא את המעשה הנ"ל.

(בתלמוד הירושלמי בסוף מסכת פאה כתוב: "סליק לגביה רבי עקיבא אמר לו: אוי לי שאני רואה אותך כך, אמר לו: אוי לי שאני אין רואה אותך בכך. אמר לו: מה את מקללני. אמר לו: ומה את מבעט ביסורין". כלומר התלמיד שאמר לנחום איש גמזו: "אוי לי שאני רואה אותך כך" היה רבי עקיבא, והוא מבין שמצבו של רבו הינו קשה ואיום, לעומת זאת נחום איש גם זו, מבין שזהו מצב אידיאלי ומברך שגם רבי עקיבא יזכה לזה, רבי עקיבא רואה זאת כקללה. בסוף ימיו של רבי עקיבא, כאשר הרומאים עינו אותו וסרקו את בשרו במסרקות של ברזל, גם הוא הגיע לדרגה הנעלה של רבו נחום איש גם זו בהתייחסות אל הרע. הוא היה מאושר, הבין שהיסורים הקשים שעובר כעת, זה הטוב ביותר עבורו, ואמר: "כל ימי חיכיתי לרגע זה", קרא קריאת שמע, ויצאה נשמתו במילה "אחד" מתוך שמחה פנימית עצומה).

ולפי זה גם מובן מה שהקשנו בהתחלה - אם הרע הוא טוב, מדוע מברכים ברוך דיין האמת, ואם הוא רע, מדוע לברך בשמחה? והתשובה, שהרע עצמו אכן נראה רע, לכן יש לברך ברוך דיין האמת, אבל מכיוון שהוא חלק ממשהו שבכללותו הוא טוב, ועתיד לצאת ממנו טוב, צריך לברך בשמחה.

על פי זה מובנים גם דברי הגמרא (פסחים נ.): "לא כהעולם הזה העולם הבא, העולם הזה על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת, לעולם הבא כולו הטוב והמטיב". ולכאורה קשה, שמהגמרא משמע שבעולם הבא יש גם רעות, אבל גם עליהם יברך הטוב והמטיב, והרי מקובלנו שהעולם הבא כולו טוב? והתירוץ, פשוט וברור שבעולם הבא לא יהיו צרות, אבל באותם ימים יסובב כביכול הקב"ה כל אדם לאחוריו, ויצווה עליו להתבונן במשברים ובייסורים, בשעות הקשות וברגעי האימה שעברו עליו, ויוכיח לו שהכל היה לטובה, ומה שנחשב 'בזמן אמת' כאירוע טראגי ומר, גם הוא היה אך ורק לטובה. לכן בעולם הבא ירצו להחליף את הברכה שבירכו בעולם הזה "דיין האמת" לברכת "הטוב והמטיב", וזה הפירוש לעולם הבא כולו הטוב והמטיב.

ונסיים בדברי החפץ חיים שהיה רגיל לומר, כי אם קרה לאדם איזה מקרה, אסור לומר שהוא רע, רק שהוא מר, כי כל דעביד רחמנא לטב עביד. אבל אפשר לומר שהוא מר, שהרי רפואה, גם אם היא מרה, יכולה להיות לטובת האדם. אבל אם אומר שהמקרה רע, הרי זה נגד הכלל שהכל לטובה, נוסף לכך, אוחז הוא במידת השקר, באומרו על דבר שנעשה לטובת האדם, שהוא לרעתו.

מתנה ושמה שבת - [שבת י:]

נאמר בגמרא (שבת י:): "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: "מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל - לך והודיעם". אולם גם מצינו (ברכות לג:): "אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר: יראת ה' היא אוצרו". ולכאורה קשה, כאשר נאמר: שאין בבית גנזיו **אלא**, הכוונה שיש **רק**, ומה יש? רק אוצר של יראת שמים. וא"כ היכן השבת בבית גנזיו של הקב"ה?

ה'מעדני שמואל' מתרץ שיסוד השבת הוא יראת שמים. וכן מצינו גם במשנה (דמאי ד, א): "הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות, ושכח לעשרן ושואלו בשבת, יאכל על פיו", כלומר אע"פ שעם הארץ אינו נאמן לומר שהפריש תרומות ומעשרות, בשבת נאמן. וכתבו התוספות (כתובות נה:): "כשם שאימת שבת על עם הארץ, כך אימת תרומה על עם הארץ, שעם הארץ ירא לשקר בשבת". כדי להגיע למעלת וקדושת השבת, צריך יראת שמים לדקדק בהלכות השבת, ולזה אפשר להגיע רק ע"י לימוד הלכות שבת.

מכל מקום, על מצות השבת הקב"ה אמר למשה: "לך והודיעם", וצריך להבין, מה מיוחד דווקא בשבת, שהיה צורך להודיע לעם ישראל?

צריך להודיע, כאשר יש מקום לטעות ולהבין לא נכון. כמו במעשה עם ר' שמעלק'ה מניקלשבורג, שבא לפניו עני מרוד וביקש ממנו צדקה. ר' שמעלק'ה שהיה אף הוא עני מרוד נתן לו את מעיל החורף שלו, כדי שימשכן אותו ויוכל לקנות משהו להחיות את נפשו (הוא עשה חשבון שכעת קיץ, ועד החורף ה' יעזור). כאשר הגיעה הרבנית, הוא סיפר לה שהביא לעני את מעיל החורף שלו, אך היא צעקה בבהלה: "מה עשית?! בכיס המעיל המרופט הזה, החבאתי את שרשרת הזהב היקרה שלי!". כאשר הרב שמע זאת, הוא רץ מיד וחיפש אחר העני. כאשר ראהו החל לרדוף אחריו, אך העני פחד וברח. בעזרת עוברי אורח הוא תפש את העני ואמר לו: "תדע לך שבכיס המעיל שהבאתי לך יש שרשרת זהב יקרה, אל תמכור אותה בזול!". דבר כזה אכן צריך להודיע!

ונראה לתרץ עפ"י מה שכתבנו, שהשבת היא בבחינת יראת חטא, "ויראת חטא מביאה לידי קדושה" (ע"ז כ: מסילת ישרים), שמשה צריך היה להודיע לעם ישראל על מעלת השבת וקדושתה, שזה מעל ומעבר למה שחושבים: בשבת, הקב"ה בכבודו ובעצמו, נמצא איתנו. נאמר בזוהר הקדוש שכאשר אומרים בקבלת שבת: "בואי כלה, שבת מלכתא", הכוונה לשכינה הנקראת "שבת".

כתב ה'מסילת ישרים': "האדם לא נברא אלא **להתענג על ה'**, ולהנות מזיו שכינתו, שזהו התענוג האמתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא, **ומקום העידון הזה**

באמת הוא העולם הבא". ונאמר בנביא: "אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וכו', אָז **תִּתְעַנַּג עַל ה'** וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר". מכאן רואים שתכלית השבת היא, **להתענג על ה'**, וא"כ יש אפשרות ע"י השבת להתענג על ה' אפילו בעולם הזה, ולכן השבת נקראת "מעין עולם הבא".

בגמרא (כתובות קו.) מסופר על רבנו הקדוש, שלאחר פטירתו קיבל רשות להגיע כל ערב שבת לביתו. והיה מגיע בבגדי השבת כשם שהיה לבוש בעודו בחיים, והיה מקדש לבני ביתו. כאשר נודע הדבר, הפסיק לבוא כדי שלא להוציא לעז על שאר הצדיקים, שאינם יכולים לעשות כן. ולכאורה קשה, איך הוא היה מוכן לרדת לעולם הזה השפל, ובו בזמן להפסיד מעונג קדושת העולם הבא?

בספר 'עטרה למלך' כתב, שאם רבנו הקדוש ביקש רשות מהקב"ה לרדת לכאן לעולם הזה ביום השבת, משמע, שקדושת השבת בזה העולם גדולה לא פחות מקדושת השבת בעולם הבא. וכן כתב הרמב"ם (שבת ל, טו): "כל השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כוחו, כבר מפורש בקבלה, **שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא**".

לכן הקב"ה אמר למשה: לך תודיע לעם ישראל אל תמכרו את השבת, היא לא נועדה רק לטיולים, מעדנים ומטעמים, היא קדושה ויקרה מאוד.

לוחות הברית - [שבת פז.]

תניא: שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקדוש ברוך הוא עמו: הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה, **ושבר את הלוחות**.

בפרשת כי תשא העם נכשלים בחטא העגל, משה רבינו יורד מהר סיני עם שני לוחות הברית ושובר אותם לעיניהם, וכך נאמר: "וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לֻחֹת כְּתֻבִים מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים, וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחֹת וכו'... וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָיו אֶת הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר".

ולכאורה קשה:

א. אם הלוחות היו כתובים, אז למה נאמר חרוט על הלוחות?

ב. הלוחות היו מעשה אלקים, היו בהם שמות קודש וקדושה יתרה, א"כ, כיצד משה שבר את הלוחות?

ג. לפני שמשה רבינו שבר את הלוחות, אמר: "מה פסח שהיא אחת מן המצוות, אמרה תורה: "כל בן נכר לא יאכל בו", התורה כולה כאן, וכל ישראל משומדים ואתננה להם?!". ולכאורה קשה, הרי הם כבר נתחייבו בקיום התורה והמצוות כבר קודם לכן, ואינם יכולים לחזור למצב הקודם, א"כ מהי התועלת שתצא אם ישבור את הלוחות?

רבי אליהו גוטמכר (מובא בספר "כמוצא שלל רב") כתב ליישב עפ"י מה שאמרו חז"ל (שבת קד.) שבאותיות נברא העולם. הקב"ה "איסתכל באורייתא וברא עלמא", וכפי תמונת האותיות ב"מכתב האלקים", נעשה הכל בעולמות. לאחר שחטא אדם הראשון, השתנו האדם, העולם ואף האותיות. בעת הבריאה היו אותיות מנצפ"ך פשוטות, בלא שום עקמומיות, בצורתן כאותיות סופיות בלבד. כאשר האות **מ**' היתה סגורה (ם'), לא היתה מיתה בעולם ולא היו יסורים. האות **נ**' היתה פתוחה (ן'), ואז לא היו נפילה ושיעבוד. האות **צ**' הפתוחה (ץ') מרמזת על הצדיקים שהיו ברום המעלה. האות **פ**' היתה פתוחה (ף'), ולא היה צריך לסתום את הפה בשום זמן. האות **כ**' הפשוטה (ך') סימלה את הכף שמקבלת מזונות, פרנסה ושפע בלא טורח.

אולם לאחר החטא האדם נענש, אז גם נשתנו האותיות, האות **מ**' נהיתה פתוחה, ואותיות: **נ**',**צ**',**פ**' ו- **כ**' נהיו כפופות, כנגד חמש קללות:

א. באה מיתה לעולם.

ב. "ארורה האדמה", אז נולדה מציאות של גלות.

ג. **יהיה בעצבון ודאגה** (ודבר זה הוא גם לצדיקים שדואגים על צרות הרבות אשר פוקדות את דורם).

ד. "ואכלת את עשב השדה", לפני כן היתה לו מעלה בדיבור (פה) על הבהמות, ועתה הושווה להן.

ה. "בזיעת אפך תאכל לחם", צער וקושי המזונות והפרנסה.

כאשר בני ישראל אמרו בקבלת התורה: "נעשה ונשמע", הם חזרו למצב שנמצא בו אדם הקאשון קודם החטא, ולכן גם האותיות השתנו וחזרו למצב שהיו בעת בריאת העולם. כך גם היו האותיות שעל גבי לוחות הברית: "**וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחֹת**" האותיות שעל הלוחות (שהיו בחריטה) היו בצורת האותיות של "מכתב האלקים" בו נברא העולם כצורת האותיות הסופיות, בלא אותיות מנצפ"ך כפופות. ודרשו חז"ל (עירובין נד. זוהר) על המילה "**חרות**": "חירות משעבוד מלכויות, חירות ממלאך המוות, חירות מיסורים, חירות מגלויות וחירות מכל מרעין בישין". וכל זה נבע מאותה חריטה שהאותיות היו פשוטות.

אמרו חז"ל (אליהו זוטא פ"ד): "כשירד משה מהר סיני וראה את הסירחון שסרחו ישראל במעשה העגל, נסתכל בלוחות וראה שפרח כתב מעליהן, ושיברן תחת ההר, מיד נתאלם, ושוב לא היה יכול להשיב דבר. מאותה שעה נגזרה גזרה על ישראל, שילמדו אותה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטילטול ומתוך הטירוף ומתוך הדחק ומתוך שאין להן מזונות, בשכר אותו הצער, עתיד הקדוש ברוך הוא לשלם להן שכרן לימות המשיח ולעולם הבא".

כאשר עם ישראל חטאו בעגל, שוב לא יכלו לחיות בלא הקללות, כי הצער מכפר, לכן אותן האותיות שהיו בלוחות לא יכלו להשאר שם ו"פרחו". לכן בלוחות השניים לא נאמר: "מכתב אלקים", אלא רק: "פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל הַלֻּחֹת **אֶת הַדְּבָרִים** אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ", כתבתי את הדברים אבל לא את אותו הכתב, כי שם (בלוחות השניות) היו אותיות מנצפ"ך כפופות.

משה ראה שפרחו משם האותיות והבין שפרחה משם גם הקדושה, הוא רצה לעשות מעשה אשר יזעזע את העם, ולכן הוא שבר את הלוחות. בכך הוא הראה לכולם שלא שייך לעבוד את העגל ובו בזמן להיות צדיקים ולקבל תורה, וכדרך שאמר אליהו הנביא לעם: "עַד מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אִם ה' הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם הַבַּעַל לְכוּ אַחֲרָיו", הרי שפסיחה על שתי הסעיפים, היינו אחיזה באור וחושך יחדיו, גרועה יותר מהליכה אחרי הבעל לגמרי.

דבר זה מצוי בימינו בכל אחד ואחד מאיתנו, שמצד אחד שומרים תורה ומצוות, ויש דברים שאנו מקפידים לעשותם בתכלית ההידור, אולם ישנן גם מצוות רבות שאנו מזלזלים בהן, ולפעמים אפילו נכשלים בעברות ממש באופן תמידי (כגון: לשון הרע, אבק גזל, שמירת העיניים, צניעות, ועוד...). וזו אחת מדרכי היצר הרע שאומר לאדם: "לא נורא, אתה עדיין צדיק ומלא מצוות ומעשים טובים, וגם אם לא תקפיד על מצווה אחת, עדיין יש לך יתרת זכות גבוהה". אך העדפת חלק מהמצוות עלול לגרום לכך שבסופו של דבר יאבד גם את כל מה שיש לו.

קיום התורה מדורי דורות אינו ניתן לשינויים בהתאם לרוח הזמן והתקופה. התורה היא נצחית ומתאימה לכל אדם בכל עת ובכל תקופה. קיום המצוות הוא כבוחן של קבלת התורה בפנימיות, והאדם אינו יכול לקבוע איזו מצוה "נוחה לו" ושייכת לו ואיזו לא.

כפה עליהם הר כגיגית - [שבת פח.]

"ויתיצבו בתחתית ההר", אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם.

א. לכאורה קשה: מדוע היה צריך לכפות עליהם את התורה ולאיים עליהם אחרי שכבר קיבלו ברצון את התורה כאשר הקדימו נעשה לנשמע? ומדוע עשה ה' את ההר חלול מבפנים כמו גיגית? ומדוע אמר: "**שם** תהיה קבורתכם", ולא **כאן** תהיה קבורתכם?

במדרש תנחומא (פרשת נח סי' ג') נאמר: "ולא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית וכו'... ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר, והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה, ענו כולם ואמרו נעשה ונשמע מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט, אלא אמר להן על **התורה שבעל פה** שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות והיא עזה כמוות וקשה כשאול קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקדוש ברוך הוא בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו שנא' ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך". ולפי"ז כל מה שקיבלו עליהם בני ישראל את התורה באומרם "נעשה ונשמע", לא היה זה אלא על התורה שבכתב אבל את התורה שבעל פה לא היו רוצים לקבל, וזה רמוז במילים "נעשה ונשמע" - **נעשה** כפי מה ש**נשמע** מפשט המקראות.

הקב"ה כפה אותם לקבל גם תורה שבע"פ, ולכן העמיד מעליהם את ההר חלול כמו גיגית שיש לה בית קיבול, וכמו גיגית שיכולה להכיל בתוכה מליוני טיפות של מים, כך גם כל תיבה ואפילו אות בתורה הקדושה כאילו יש בה בית קיבול שמכילה בתוכה אלפי רמזים, דרשות, סודות, הלכות ועוד, ו"ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא" (אין דבר שלא רמוז בתורה), וכמו שאמר הגר"א זצ"ל שבמילה "בראשית", בה מתחילה התורה, רמוז כל התרי"ג מצוות וכל התורה כולה (עפ"י ה'בן יהוידע').

ולפי"ז אפשר להבין מדוע אמר "**שם** תהיה קבורתכם" ולא "כאן", כי ידוע הדבר שמי שמאמין בתורה שבכתב בלבד ואינו מודה בתורה שבע"פ, אין לו חלק לעוה"ב ואינו זוכה לקום בתחיית המתים, וזאת רמז להם במילים: "אם אתם מקבלים התורה" בה"א הידיעה שהיא התורה שבע"פ, אז "מוטב", "ואם לאו **שם** תהא קבורתכם" - לענ"ד המילה "שם" רומזת על עולם תחיית המתים, ש"תהיה" (מלשון הויה וקיום) "קבורתכם" - כלומר שישארו קבורים באדמה בזמן תחיית המתים.

ב. ההפלאה בחדושיו (כתובות ז.) הביא שההר כגיגית היה להם בבחינת חופה, והתורה עצמה בבחינת קידושין, ועל זה מברכים בנוסח ברכת אירוסין "מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין". אלא שלכאורה קשה, אם עניין ההר היה בבחינת חופה וקידושין, מדוע היה זה בכפייה, והרי אין אשה מתקדשת אלא מדעת, שלא שייך כפייה בקידושין. המהר"ל (נצח ישראל פ' י"א) הביא מדרש: "כשבאו ישראל לקבל התורה, כפה עליהם הר כגיגית, שיהיו אנוסים לקבל את התורה, וכתיב אצל אונס 'ולו תהיה לאשה ולא יוכל לשלחה'". ולפי"ז מובן שכמו שהאונס אשה חייב להנשא לה ואינו יכול להפרד ממנה בגט, כך כביכול גם הקב"ה נהג עם בני ישראל, שכפה עליהם הר כגיגית ו"אנס" אותם לקבל את התורה, וקבלת התורה היא בבחינת חיבור של הקב"ה עם ישראל, לכך אין הסרה לחיבור זה.

ג. לכאורה קשה מה היה צריך הקב"ה לאיים על ישראל: "אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם", והרי בהמשך הגמרא שם נאמר: "מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר להם: אם ישראל מקבלים את התורה - אתם מתקיימים, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו". מבואר אם כן, שאם עם ישראל לא יקבלו את התורה - כל העולם יחרב, וא"כ לשם מה היתה נצרכת כפיית ההר כגיגית? בספר 'מרפסין איגרא' כתב לתרץ שלמרות התנאי שהקדים הקב"ה למעשה בראשית, גם אם עם ישראל היו מסרבים לקבל את התורה ח"ו, לא היה הקב"ה מחזיר את העולם לתוהו ובוהו, עד לאחר שיכפה עליהם את ההר כגיגית ושם תהיה קבורתם. והטעם לזה, שהרי גם אם באותה שעה לא קבלו את התורה, עדיין יש באפשרותם לחזור בהם ולקבלה עליהם במועד מאוחר יותר. באופן כזה, נפסקה ההלכה ב'שולחן ערוך' (אבה"ע לח, י), שהאומר לאשה: "הרי את מקודשת לי על מנת שיאמר אבא הן", אף על פי שאמר האב בתחלה שאינו רוצה, כל שחזר ואמר הן, נתקיים התנאי. וכתב על זה הרמ"א: ולכן לעולם הוי ספק קידושין עד שימות האב.

ולפי"ז גם בנדוננו היה התנאי שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית תלוי ועומד בספק, ואי אפשר לומר שנתבטל התנאי אלא עד שימותו ישראל ח"ו, ורק אז יהיה זמן ביטול מעשה בראשית והחזרה לתוהו ובוהו. לכן כפה הקב"ה על ישראל הר כגיגית, שאם לא יקבלו את התורה שם תהא קבורתם, וכאשר ימותו בסירובם אז יתבטל התנאי שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית, ויחזיר את העולם לתוהו ובוהו.

הוויכוח עם המלאכים - [שבת פח:]

בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: "רבונו של עולם, מה לילוד אשה בינינו?" אמר להם: "לקבל תורה בא". אמרו לפניו: "חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש לִתנה לבשר ודם?! מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר **תנה הודך על השמים**" (תן אותה לנו בשמים). אמר לו הקב"ה למשה: "החזר להם תשובה!" אמר לפניו: "רבונו של עולם, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם". אמר לו: "אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה" שנאמר: "מאחז פני כסא פרשז עליו עננו" ואמר ר' נחום, "מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו". אמר לפניו: "רבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי, מה כתיב בה? "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", אמר להם: למצרים ירדתם?! לפרעה השתעבדתם?! תורה למה תהא לכם?! עוד מה כתיב בה? "לא תרצח", "לא תנאף", "לא תגנוב", קנאה יש ביניכם?! יצר הרע יש בכם?! מיד הודו לו להקב"ה שנאמר: "ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ", ואילו תנה הודך על השמים לא כתוב".

ונשאלת השאלה, על מה חשבו המלאכים כאשר התנגדו שהתורה תנתן לעם ישראל, וביקשו שתשאר אצלם בשמים?! והרי כל תכלית בריאת העולם היתה על מנת שעם ישראל יקבלו את התורה ויעסקו בה.

אפשר ליישב עפ"י מה שמובא בגמרא (ב"מ פו.) שהיתה מחלוקת בישיבה של מעלה, מה הדין בנגעים כאשר יש ספק. הקב"ה אמר שזה טהור, וכל בני הישיבה של מעלה אמרו שזה טמא. אמרו: "נשאל את רבה בר נחמני עם מי הצדק", משום שהיה בקי בדיני נגעים. רבה בר נחמני אמר: "טהור" ואח"כ נפטר מן העולם. יצאה בת קול ואמרה: "אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור, ויצאה נשמתך בטהור".

ונשאלת השאלה, מדוע היו צריכים לשאול את רבה בר נחמני, מה הדין, והרי הקב"ה בכבודו ובעצמו אומר שזה טהור, ואיך שייך לחלוק עליו?!

אפשר ליישב עפ"י מעשה (ב"מ נט:) שנחלקו ר' אליעזר וחכמים לגבי תנור של חוליות, שהיה ר' אליעזר מטהר, וחכמים מטמאים. באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: "אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח". ומיד עץ החרוב נעקר ממקומו מאה אמה. אמרו לו: "אין מביאין ראיה מן החרוב". חזר ואמר להם: "אם הלכה כמותי - אמת המים תוכיח". ומיד חזרו המים לאחוריהם. אמרו לו: "אין מביאים ראיה מאמת המים". חזר ואמר להם: "אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש

יוכיחו". מיד הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, ואמר להם: "אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם?!" לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדיין מטים ועומדים. חזר ואמר להם: "אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו". יצאה בת קול ואמרה: "מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום!" עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "**לא בשמים היא**", שכבר נתנה תורה מהר סיני, ואין אנו משגיחים בבת קול, כי "אחרי רבים להטות". רבי נתן ראה את אליהו הנביא ושאל: מה עשה הקב"ה באותה שעה? - אמר לו: "חייך ואמר: נצחוני בני, נצחוני בני". (ועיין מה שכתבנו על מעשה זה בעמוד...)

רבי יהושע אומר: "לא בשמים היא", כי כאשר נתנה התורה בהר סיני, כח פסיקת ההלכה ניתן ביד החכמים, פה בכדור הארץ, ומכריעים את ההלכה עפ"י הרוב. הקב"ה רצה להעמיד את החכמים בניסיון אם יתפתו אחר הנסים והנפלאות שיראו ויפסקו עפ"י יחיד ולא עפ"י הכלל של "אחרי רבים להטות". כאשר הקב"ה ראה שעמדו בניסיון שמח ואמר: "נצחוני בני".

במתן תורה, המלאכים רצו שכח הפסיקה והכרעת ההלכה ישאר בידם בשמים, ולא ינתן לעם ישראל. על זה אמר משה שלא שייך להפריד את פסיקת ההלכה מהתורה הקדושה, ולבסוף הודו לו והסכימו שגם זה ינתן לעם ישראל. ולכן במחלוקת שהיתה בישיבה של מעלה, לא יכלו להכריע, עד ששאלו את רבה בר נחמני, שהלכה כמותו בנגעים.

מסופר שאשה עגונה באה פעם למרן ר' יוסף קארו, כדי שימצא לה היתר ותוכל להינשא. לאחר שהרב שמע את כל הפרטים, הוא עיין היטב ולבסוף החליט שאין ראיה ברורה שהבעל מת, ולכן אין לה היתר להינשא. האשה הלכה לרבנים נוספים שכולם אמרו לה שהיא עגונה ואסורה להינשא. לבסוף הגיעה האשה עם אותם הנתונים לרמ"א (היא לא אמרה לו שכל הרבנים פסקו שהיא עגונה) והוא החליט שהבעל מת והתיר אותה מעגינותה. לאחר מכן נגלה המלאך המגיד לר' יוסף קארו ואמר לו שעד עכשיו הבעל באמת היה חי וקיים, אולם ברגע שהרמ"א אמר שהבעל מת, והתיר לה להינשא, הבעל מת מיד, כי ממה שפוסקים כאן בכדור הארץ, ישנם השלחות לכל תחומי החיים.

יישוב נוסף:

הגמרא (חולין ז.) מביאה מעשה ברבי פנחס בן יאיר, שרכב על חמורו בדרכו לפדיון שבויים. הוא הגיע לנהר גינאי, שקצף וגעש. הוא ירד מחמורו ואמר: "גינאי, גינאי, חלוק לי מימך ואעבור בך". אמר לו (השר הממונה על) הנהר: "אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני, אתה ספק עושה, אני ודאי עושה". אמר לו: "אם אין אתה

חולק מימיך, גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם". נעשה נס והנהר חלק מימיו, כמו בקריעת ים סוף. לאחר שר' פנחס עבר בנהר, ראה יהודי עני, סוחב על גבו שק של חיטים עבור מצות לפסח, ומתקרב לנהר שחזר לזרום בשטף קצף. ר' פנחס ביקש שוב מהנהר לחלוק את מימיו, משום שגם יהודי זה עוסק במצוה. הנהר חלק שוב את מימיו והיהודי עבר מבלי שהחיטים יירטבו ויחמיצו. לאחר שהנהר שוב חזר לזרום, ראה שמתקרב לשם סוחר ערבי, ואז ביקש שוב מהנהר שיחלוק מימיו ויהיה קידוש ה', וכך אכן היה. אמר רב יוסף: "כמה גדול ר' פנחס בן יאיר, יותר ממשה רבינו ושישים ריבוא, שאצלם הים נקרע רק פעם אחת, ואילו אצלו שלוש פעמים!"

ונשאלת השאלה, אם מעשהו של ר' פנחס בן יאיר אכן גדול יותר מקריעת ים סוף שעשה משה רבינו, מדוע לא מציינים זאת?! מעשה "גדול" זה אמנם מופיע בגמרא ובכמה ספרי ילדים אך מעטים יודעים עליו, אולם את המעשה "הקטן" של קריעת ים סוף חוגגים בשביעי של פסח, מזכירים אותו בהגדה של פסח, בכל יום בתפילת שחרית, בגמרא, בזוהר, בכל המדרשים ובכל המפרשים...

התשובה לזה היא, שיש הבדל עצום בין קודם מתן תורה ובין לאחר מתן תורה. כאשר הקב"ה נתן את התורה הקדושה לעם ישראל, הוא גם נתן לעוסקים בה כוחות מיוחדים לפעול אפילו נגד הטבע, כי הטבע כפוף ומשועבד לרצונם של עמלי התורה.

מעשה קריעת ים סוף היה לפני מתן תורה, אז לא היו לאדם (צדיק ככל שיהיה) כוחות לפעול מעל הטבע, לכן זהו נס גדול ועצום. אבל המעשה של ר' פנחס בן יאיר היה לאחר מתן תורה, וא"כ אין זו חכמה כל כך גדולה לחולל נסים ונפלאות נגד הטבע, לכן מעשה זה לא זכה לפרסום גדול.

המלאכים לא התנגדו שעם ישראל יקבלו את התורה וילמדו אותה, אבל הם התנגדו שבני האדם יקבלו את הכח הטמון בתורה, שיוכלו לשנות את הטבע, את זאת הם ביקשו להשאיר בשמים. משה ענה להם שזה לא יתכן, או שהתורה וכל מה שטמון בה ינתן לעם ישראל, או שתשאר בשמים, ומשום שלא שייך שהתורה תשאר בשמים, כי אין למלאכים שייכות למצוות התורה, חייבים ליתנה לעם ישראל והמלאכים הודו לו.

אליהו הנביא - [**שבת קח. ערובין מג. ב"מ קיד.**]

בעא מיניה מר בריה דרבינא מרב נחמן בר יצחק: מהו לכתוב תפילין על גבי עור של דג טהור? - אמר לו: אם יבא אליהו ויאמר. מאי אם יבא אליהו ויאמר?

רש"י כתב: "מאי אם יבא אליהו ויאמר - **היתר ואיסור אין תלוי בו דלא בשמים היא**". מבואר שאין לפסוק הלכות עפ"י אליהו הנביא כי "לא בשמים היא" (ועיין מה שכתבנו

במחלוקת הלל ושמאי ובוויכוח עם המלאכים). אולם במקומות שונים בש"ס מצינו שפסקו כאליהו הנביא, ולא אמרו בזה "לא בשמים היא":

א. בערובין (מג.) מסופר על אליהו הנביא שבא בשבת ללמד שב שמעתתא אצל רב חסדא בסורא ואצל רבא בפומפדיתא, ואלו שבע מיני טריפות בבהמה שאינם נזכרים במשניות בחולין ולמדו זאת האמוראים מאליהו הנביא ופסקו כמותו.

ב. בבבא מציעא (קיד.) נחלקו האמוראים אם מסדרין לבעל חוב (שמין להניח לו כדי חייו), ושם מסופר על רבה בר אבוה שמצא את אליהו הנביא בבית קברות של גויים ושאל אותו מה הדין בזה, ואליהו הנביא השיב שמסדרין לבע"ח, ובדרך אגב גם לימד הלכה שגויים מתים אינם מטמאים באוהל. והרמב"ם (מלוה א, ז) והשו"ע (חו"מ צז, כג) פסקו כך להלכה, וכתב ה'בית יוסף': "דכיון דפשט ליה דמסדרין, הכי קיימא לן, **דמי לנו גדול מאליהו**".

ג. בברכות (ג.) רבי יוסי מספר שפגש את אליהו הנביא בחורבה אחת בירושלים, רבי יוסי אומר: "באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים וכו'...", ודייק ה'בן יהוידע' ש"באותה שעה" למד רק שלושה דברים, אבל למעשה קיבל ממנו הרבה יותר בזמנים אחרים לפי הגמ' (סנהדרין קיג:) שאליהו הנביא היה רגיל לבוא לבית מדרשו של ר' יוסי בכל יום, ומסתמא ששמע וקיבל ממנו הרבה הלכות.

ולכאורה קשה, מדוע בכל אותם מקומות לא אומרים "לא בשמים היא"?

החיד"א (ברכ"י לב, ד) כתב שבאותם מקומות שנפסק כאליהו הנביא, לא אמר כן בדרך נבואה אלא מכח חכמתו וידיעתו השלמה, אך אם יאמר בדרך נבואה, לא נשמע לו כי "לא בשמים היא".

וה'מהרי"ץ חיות' (ברכות ג.) כתב שאם אמר מילתא בטעמא, מה ששמע מפי חכמים אחרים, אזי שומעים לו.

ובספר 'קבלה למשה מסיני' הביא מחז"ל שאליהו הנביא הוא פנחס הכהן, שהובטח לו שיחיה לעולם ולא ימות, והוא עתיד לבשר על הגאולה לעתיד לבוא. ובספר מלכים נאמר עליו ש"עלה בסערה השמים", ופירשו חז"ל (מו"ק כו.) שעלה לשמים חי ונשאר חי, ובילקוט שמעוני (רמז שס"ז) אמרו: "אליהו לא טעם טעם מיתה, ונכנס חי לגן עדן". וכתב הריטב"א (ב"ב קכא:): "אליהו עדיין בעולם ונראה לראויים לו". וכתב ה'חסד לאברהם' (מעיין ד', נהר ל'): "אליהו, נתפשט רוחו מגופו ונתלבש בלבוש אחר ועלה למעלה וגופו הראשון נשאר גנוז בסערה, וכשהוא יורד למטה לעשות שליחות יהיה מתלבש בו, ובו יהיה מתראה לבני אדם, כנזכר בזוהר פרשת ויקהל".

ובשו"ת 'חתם סופר' (ח"ו, צח) כתב שכאשר אליהו הנביא עלה השמימה, נפרדה נשמתו מגופו שם והנשמה עולה ומשמש למעלה בין מלאכי שרת וגופו נתדקדק (נזדכך) ושורה בגן עדן התחתון בעולם הזה, וביום הבשורה במהרה בימינו **תתלבש נשמתו בגוף הקדוש** הלז ואז הוא ככל אדם מחכמי ונביאי ישראל. והוא מוסמך ממשה רבינו, והוא יסמוך את חכמי ישראל **ואז יש לו דין ככל בני ישראל** וכן בכל פעם שמתגלה ומתראה בעוה"ז מלובש בגופו הזך, אך **כשמתגלה בנשמתו** כמו ביום המילה אז אינו מחויב במצוות, וכשמתגלה על אופן זה **הרי הוא מלאך**, ואעפ"י שלומד תורה ומגלה דינים, אין לקבוע הלכה עפ"י דבריו שאז הם כמו חלום ורוח נבואה ו"אין משגיחין בבת קול", אך כשמתגלה בלבוש גופו הרי הוא מגדולי חכמי ישראל ו"תשבי יתרץ קושיות ואיבעיות" ואליו תשמעון כי מי כמוהו מורה. את"ד.

ולפי זה צריך לומר שבכל מקום שאליהו הנביא לימד וגילה לחכמים הלכות, היה זה כאשר התגלה בגופו, וכן כתבו עוד רבים מהאחרונים.

מחלוקת בית שמאי ובית הלל - [עירובין יג:]

אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן - מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

אלו ואלו דברי אלקים חיים

הריטב"א כתב: "שאלו רבני צרפת ז"ל היאך אפשר שיהיו אלו ואלו דברי אלקים חיים, זה אוסר וזה מתיר? ותירצו כי כשעלה משה למרום לקבל התורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ויהיה הכרעה כמותם, ונכון הוא לפי הדרש, ובדרך האמת יש סוד בדבר".

והיש"ש (בהקדמה למס' חולין) כתב: "והמקובלים כתבו טעם לדבר, לפי שכל הנשמות היו בהר סיני, וקבלו דרך מ"ט צינורות, והם ז' פעמים ז' מזוקק שבעתים, והם הקולות אשר שמעו וגם ראו, וכל ישראל ראו את הקולות, הן הדעות המתחלקות בצינור, כל אחד ראה דרך צינור שלו לפי השגתו, וקיבל כפי כח נשמתו העליונה לרוב עילוייה

או פחותות זה רחוק מזה, עד שהאחד יגיע לטהור והשני יגיע לקצה האחרון וטמא, והשלישי לאמצעי רחוק מן הקצוות והכל אמת והבן זה".
ושמעתי על כך משל יפה לסבר את האוזן: גנרטור מספק זרם חשמלי. אם נחבר אליו תנור יגרום כח החשמל לחום, ואם נחבר לאותו גנרטור מקרר, הרי שאותו כח יגרום לקור. כשם שכח החשמל יכול להוציא שני ניגודים, כי הוא תלוי במה שמחברים אליו. "אותה שמש מלבינה את הכביסה, ומשחירה את הכובס". כמו כן בתורתנו הקדושה ישנו כח אחד יחיד ומיוחד, אך תלוי מי הוא החכם שקיבל זאת. כל תנא ואמורא הושפע לפי העולם שאליו הוא השתייך.
אם נשאל לאדם העומד בדירתו שבקומה השנייה, היכן הנך עומד? ישיב, על הרצפה. ואם נשאל לאדם העומד בקומה הראשונה, היכן עומד פלוני? ישיב: על התקרה. הרי שניהם ענו את האמת לאמיתה, אך לזה שעומד למעלה זו רצפה, ולאדם העומד מלמטה זו תקרה, והאמת ששניהם צודקים כל אחד לפי המקום בו הוא נמצא. אותו הדבר בדברי רבותינו הקדושים התנאים והאמוראים, כל אחד לפי בחינתו והמקום בו נמצא אמר את האמת לאמיתה.

הלכה כבית הלל

לכאורה קשה מדוע נאמר: "הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו", הרי בכל מחלוקת כל צד רוצה להצדיק את דעתו, ומהו ענין "נוחין ועלובין" ושאר המעלות של ב"ה לכוון האמת להלכה, ומה הועילו בזה שהיו "מקדימין דברי בית שמאי לדבריהן", להשביח דעתם?
ה'עמק שאלה' כתב שמלבד שנחלקו ב"ש וב"ה כמה שנים בכמה פרטים, נחלקו עוד בעניין אחר, והיינו, באשר בית הלל היו רוב, ובית שמאי היו חריפים יותר (יבמות יד.) ונחלקו בדין "אחרי רבים להטות", אם הלכה כמו הרוב (ב"ה) אע"פ שהם פחות חריפים או שמא הלכה כהמיעוט (ב"ש) שהם חריפים כי יש בהם רוב בחריפות, ויצאה בת קול שהלכה כבית הלל שהם רוב אע"פ שהם פחות חריפים.
ומפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? משום שבית הלל 'נוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי', שכל עיקר הסברא של "יותר חריפים", הוא משום שמפליאים להעמיק בטעמי הדינים, מה שלא עלה על דעת הרוב שפחות חריפים, ואפשר שאילו הרוב היו עומדים על טעם המועטים, גם הם היו מודים. ואחר שבית הלל בענוותנותם שנו טעמם של בית שמאי, וירדו לסוף דעתם ובכל זאת נחלקו, שוב אין מקום להעצים כח בית שמאי בזה שהם יותר חריפים, והרי מזה הטעם קיימא לן שהלכה כאמוראי

בתראי (אחרונים), לא משום דהוי עדיפי מקמאי (ראשונים), אלא משום שעמדו על דעות הראשונים, וחקרו על כל חלקי הסותר, עד שהעמידו ההלכה על מכונה, והכי נמי בית הלל חקרו טעמם של בית שמאי, וראו כי אין בטעמם מקום לסמוך להלכה.

ועדיין יש מקום לומר, שאינם דומים בית הלל לאמוראי בתראי לגבי קמאי, לפי שאמוראי בתראי למדו תחילה דברי הקמאי, ובלי שום נטיית הדעת שקלו וטרו בהו, ומשום הכי שיקול דעתם היה חזק יותר, מה שאין כן בית הלל שהיו בימי בית שמאי, ואפילו ששנו דברי בית שמאי, מכל מקום הלא הקדימו חוות דעת עצמם בכל עניין, ושוב היתה להם נטיית הדעת לעמוד על סברתם הראשונה, והיה עולה על הדעת דלא אלים שיקול דעתם של בית הלל לדחות טעמם של בית שמאי, שהיה נימוקם עמם בחידוד דעתם, לכן נאמר: "ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן", כלומר, שלא קבעו הוראה עד שמתחלה חקרו טעמייהו דבית שמאי, ואם כן הלכה כמותם.

גרים [קשים?] לישראל - [פסחים פז: יבמות מז:]

אמר רבי אלעזר: "לא הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים".

ה'בית הלוי' כתב (פרשת בשלח) שכוונת הגמרא שאע"פ שהגלות הגיעה להם עבור חטאם, אך הקב"ה היה יכול להעניש אותם באופן אחר, בתוך ארץ ישראל, ומה שהגלם מארץ ישראל, היה כדי שיתווספו עליהם גרים, שאלמלא לא חטאו ישראל ולא היו צריכים להיענש, אז היו אותם גוים שהיו צריכים להתגייר באים מעצמם לא"י ורואים בכבודם של ישראל ומתגיירים, אבל מאחר שהתחייבו בעונש ונעשו שפלים בעיני כל ורחוק הדבר שיעלו הגוים מעצמם, לכן הוכרחו ישראל לצאת לגלות שהם ילכו אחרי הגרים לקבצם (כמו שמצינו שרות המואביה זכתה להכנס תחת כנפי השכינה בעקבות הרעב שאילץ את משפחת אלימלך להגר לשדה מואב).

ונראה שעל מנת שהגאולה תבוא לעם ישראל, צריכים לכך שיתווספו גרים לישראל, כי ע"י כך תבוא הגאולה לעם ישראל, משום שצריכים לתיקונם של אותן הנשמות של אלו שעתידים להתגייר אשר כעת מפוזרים ברחבי תבל, וע"י הגלות יתחברו נשמותיהם לעם ישראל, כי רק כאשר יתוקנו כל הנשמות תבוא הגאולה.

אולם מצינו בחז"ל (יבמות מז:) מאמר שלכאורה סותר לזה שנאמר: "קשים גרים לישראל כספחת"! וא"כ משמע שהגרים אינם רצויים. אמנם אם גוי מבקש להתגייר באמת, אנו נסכים לקבלו, אך מדוע צריכים ישראל לצאת לגלות ולחפש את נשמותיהם התועות

של הגרים כדי לצרף אותם לעם ישראל, אם הסתפחותם אינה רצויה? ועוד קשה, כיצד אפשר לומר שהגרים קשים לישראל ואינם רצויים, והרי הם מסרו נפשם ועזבו את כל מנעמי העוה"ז כדי להדבק בעם ישראל שהוא עם בזוי, מושפל ושסוע, ואת כל זה הם עושים למען מטרה רוחנית נעלה, וא"כ כיצד לומר על כזאת הקרבה שהיא דבר שליליי?
ר' יונתן אייבשיץ זצ"ל (יערות דבש) כתב שהנשמות שעתידות להתגייר, תעשנה זאת לבסוף גם אם נתאמץ לרדוף אחריהן לצרף אותן לחיק האמונה בקב"ה, וגם אם לא נרצה לגיירן, כי בסופו של דבר הקב"ה יקשור את גורלן של הנשמות הללו עם הגורל של עם ישראל ולא בצורה של גר מסתפח, אלה כיהודי גמור מבטן ומלידה, ע"י גלגול נשמות. כך שאותה נשמה שבסופו של דבר לא זכתה להתגייר, עתידה להיוולד בקדושה אצל משפחה יהודית, וע"י כך לחסוך מעצמה את כל קשיי ההסתגלות שיש לגרים. ממילא וודאי שעדיף היה לנשמת גר להיוולד כיהודי, הרבה יותר מאשר להיוולד גוי ואח"כ להתגייר.
לכן, אמנם גר שהתגייר בעצמו זכה, אולם בתמונה הכללית של תיקון העולם אין כאן מאזן של זכות או חובה, כי מי שלא זכה להתגייר, מאיזו סיבה שלא תהיה, הוא עצמו אמנם ימות כגוי, אך בסופו של דבר נשמתו תזכה להצטרף לעם ישראל בצורה של תינוק יהודי.
דבר זה רמוז במה שאמרה רות המואביה לנעמי חמותה: "אַל תִּפְגְּעִי בִי לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ, כִּי אֶל אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין, עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי" - כוונתה של רות לומר: "אם לא תגיירי אותי כעת, אמנם אני אשוב מאחוריך, אך לא אפסיד מכל וכל את הזכות להצטרף לעם ישראל.

שחיטת היצר הרע - [סוכה נב.]

דרש רבי יהודה: "לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה".
א. ויש להבין, היצר הרע, הרי הוא נשלח משמים לנסות את הבריות ובסה"כ ממלא את תפקידו, א"כ מדוע הקב"ה הורג אותו ומענישו?
ה'תולדות יעקב יוסף' (כי תבוא) כתב שהקב"ה ציווה ליצר הרע לפתות את הבריות לעשות עבירות, אך הוא אינו עושה רק זאת, אלא גם מרמה את הבריות לעשות "מצוות" הבאות מצד היצר הרע, והם סבורים שהוא מגיע מצד היצר הטוב, ואילו היו יודעים

שזה עצת היצר הרע, לא היו נשמעים לו. ומאחר שבזה אינו עושה שליחות הקב"ה, לכן מגיע לו עונש לעתיד לבוא.

המהרש"א כתב שאין הכוונה לשחיטתו של היצר הרע והריגתו ממש, אלא הכוונה לביטול כוחו. וה'ערוך לנר' כתב לבאר שכמו שע"י השחיטה יוצא מהבהמה מה שאינו לצורך האדם והולך לאיבוד, ומה שראוי לאדם נתעלה מן החי אל המדבר, כך גם יהיה עניין היצר הרע שהוא סמא"ל, כמו שכתבו המקובלים שחציו מרמז לסם המוות (ס"מ), וחציו הוא שם קדוש (אל). ולכן אפשר לצדיקים לעבוד את ה' ית' גם ביצר הרע וכמו שאמרו חז"ל: "בכל לבבך" - בשני יצריך - ביצר הטוב וביצר הרע, שהם מכריעים את חלק הקדושה על חלק הטומאה. ולעתיד לבוא הקב"ה יבער את רוח הטומאה מן הארץ וישאר מהיצר הרע רק חלק הקדושה.

וה'אורח חיים' הקדוש (ויקרא ז, לז) כתב כי תכלית עסק התורה הוא לברר ניצוצי הקדושה אשר נפלו ואשר נאנסו מהקדושה ע"י היצר הרע. ואין לך דבר שיוציא בולעו מפיו, זולת עסק התורה, שמוציא מס"מ בולעו מפיו **ומפוצצו וממחה** כוחו, ועל זה אמרו חז"ל (קידושין ל:): אם פגע בך מנוול זה מושכהו לבית המדרש, אם אבן הוא - **נימוח**, ואם ברזל הוא - **מתפוצץ**". ודרשו חז"ל על הפסוק: "זובח תודה יכבדנני" - זה הזובח יצרו. והזביחה היא בכך שיתגבר עליו וינצחנו, ודבר זה עושה פעולה גדולה ואין לזה מציאות זולת התורה הקדושה, וכמו שאמר הקב"ה: "בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין" , שבכוחה להמתיק את היצר הרע ולהפיק ממנו תועלת.

ולפי"ז לכאורה, אפילו אנו יכולים, ע"י עסק התורה, "לשחוט" את היצר הרע, לבטל כוחו ולברר ממנו הניצוצות כבר כאן ועכשיו, ולא רק הקב"ה לעתיד לבוא, אולם כאשר אנו מצליחים לנצח את היצר הרע, אזי הוא אח"כ מתגבר ומתחזק יותר, משום שגם אנו מתעלים ומתחזקים וכמו שאמרו חז"ל: "כל הגדול מחברו, יצרו גדול הימנו", אבל כאשר הקב"ה ישחט את היצר הרע לעתיד לבוא, יהיה זה באופן מוחלט וסופי והיצר הרע יכנע ולא תהיה לו תקומה.

ב. הגר"י סלנטר זצ"ל ('אור ישראל' אות ח') תמה על השתנות היצר הרע לצדיקים ולרשעים, וביאר שהרשעים שהמשיכו עליהם את היצר הרע, בוודאי שהיה להם קשה מאד לכבוש את יצרם, והם סוברים שאמנם יענשו אך בשמים יתחשבו בקושי שלהם בעבודת מלחמת היצר. ובאמת אין הדבר כן, מכיוון שבבחירתם הם המשיכו עליהם היצר ומזה נעשה הדבר קשה, ולזאת מראים להם שהיצר הרע אצלם בבחינת חוט השערה היפך דמיונם.

וכן הצדיקים אשר מהרגלם נעשה אצלם עבודת ה' ית' קלה יותר, סבורים הם לקבל שכר לפי ערך של עבודה קלה, אך הדבר אינו כן מכיוון שהקלות שחשו בעבודתם נולדה מצדם ומבחירתם ושכרם מרובה כאילו כבשו את היצר הרע במלחמה קשה, ולזאת מראים להם את היצר הרע כהר.

חוני המעגל - [תענית כג.]

בגמרא מסופר על בצורת קשה, הגיע סוף חודש אדר, ועדיין לא ירדו גשמים. ביקשו מחוני המעגל להתפלל על הגשמים, הוא התפלל וכלום לא עזר. חוני המעגל עג עוגה (חרט צורת עיגול על גבי הקרקע), עמד בתוכה ונשבע שלא יזוז משם עד שירדו גשמים, ואכן ירדו גשמי ברכה ומילאו את כל מאגרי המים.

מדוע חוני המעגל לא נענה כאשר התפלל? אפשר להבין עפ"י הגמרא בתענית (יז:): "אמר רב יהודה אמר רב, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת, כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת". כלומר, העולם ניזון דרך ה"שביל" של ר' חנינא, הצדיק משמש כצינור ממנו יורד שפע לכל העולם כולו.

ה'בן איש חי' (בן יהוידע) ביאר שבכדי שהצדיק יוכל לשמש צינור שבזכותו ירד שפע לעולם, צריך הוא להיות מקושר מעט לעולם הזה, צריך הוא מעט רצון, תאווה ומחשבה בעולם הזה. אבל אם הוא מרוב קדושתו ופרישותו יסתלק במחשבתו מזה העולם, ולא ירגיש קשר אליו, אז לא יוכל להמשך שפע לעולם הזה התחתון על ידו. כי אע"פ שהוא אכן חי ונושם בעולם הזה, לא נחשב לו שהוא בעולם הזה, כי רצונו ומחשבתו בעולמות העליונים, והכל הולך אחר המחשבה, ואם קצהו התחתון של הצינור אינו בעולם הזה, אזי אינו יכול להוריד לכאן שפע.

חוני המעגל היה יחיד בדורו וצדיק גדול, אך מרוב קדושתו ופרישותו נסתלק במחשבתו מהעולם הזה, ולא היה נחשב שנמצא בו, לכן לא יכול היה העולם לקבל את השפע דרכו. הוא ראה שהתפלל ולא נענה, הבין מה הסיבה וידע שצריך הוא לפשט את מחשבתו בעולם התחתון, ולקשר בו את תאותו ורצונו כדי להחשב בזה העולם ובכך להוריד לעולם שפע דרכו. לכן עשה פועל דמיוני להתקשרות שלו בעולם הזה, הוא חרט עיגול, בצורת כדור הארץ, נכנס לתוכו ונשבע שאינו זז ומסתלק מן העולם הזה התחתון, שלא יסיר מחשבתו ותאוותו ממנו ויהיה מקושר בו, עד אשר יוכל העולם לקבל את השפע האלקי על ידו. התקשרות זו שנעשתה בשבועה היתה חזקה ביותר ולכן מיד ירדו גשמי ברכה.

לפי זה אפשר להבין דבר נוסף - בפרשת בהעלותך העם מתאווים לבשר, משה רבינו פונה לקב"ה: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לָמָּה הֲרֵעֹתָ לְעַבְדֶּךָ וכו'... מֵאַיִן לִי בָּשָׂר לָתֵת לְכָל הָעָם הַזֶּה כִּי יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תְּנָה לָנוּ בָּשָׂר וְנֹאכֵלָה, לֹא אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי לָשֵׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי".

ולכאורה קשה מדוע משה אומר: "מאין **לי** בשר לתת לכל העם הזה", וכי נדרש ממנו לספק להם בשר מכספו הפרטי? ומדוע אומר: "לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם"? הרי הוא אינו לבד, הוא רק שליח של הקב"ה להנהיג את העם במדבר, וה' יתברך, שהוא כל יכול, הוא מסדר את כל העניינים!

לפי היסוד שאמרנו מובן. במדבר היו שלושה צדיקים, ובזכות כל אחד מהם היה לבני ישראל שפע מיוחד: בזכות משה ירד המן, בזכות אהרון היו ענני כבוד ובזכות מרים זכו לבאר מים. המן, כפי שראינו לעיל, היה מזון רוחני מיוחד שאינו מן העולם הזה, רק משה רבינו אשר הגיע לדרגות רוחניות עצומות, יכול היה להוריד מזון רוחני כזה.

כאשר העם מבקשים בשר, הם רוצים משהו גשמי מן העולם הזה, דבר כזה גשמי משה רבינו אינו יכול להוריד, לכן אומר: "מאין **לי** בשר", אין לי שייכות לבשר גשמי כזה. הקב"ה הסכים עם משה, "אכן, אתה אינך יכול להוריד בשר גשמי", לכן אמר למשה למנות שבעים זקנים, צדיקים, אך לא בדרגתו של משה, בזכותם ודרכם אפשר להוריד בשר. לכן רק אחרי שמשה ממנה את שבעים הזקנים, רק אז יכול להגיע השליו.

נס החומץ שדלק - [תענית כה.]

מעשה ברבי חנינא בן דוסא שראה את בתו עצובה בערב שבת. אמר לה: "בתי מדוע את עצובה?", אמרה לו: "כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן, והדלקתי ממנו אור לשבת". - אמר לה: "בתי, מה אכפת לך? מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק". תנא: היה דולק והולך כל היום כולו, עד שהביאו ממנו אור להבדלה.

ולכאורה קשה, דמתוך דבריה משמע שהיא הדליקה את החומץ בטעות, והוא אכן דלק והאיר, וא"כ מדוע היתה עצובה? עוד קשה, איך אמר לה "מה אכפת לך", והרי אסור ליהנות ממעשה נסים.

'הבן איש חי' בספרו 'בן יהוידע' כתב לבאר עפ"י מאמר חז"ל שמי שעושים לו נס מנקים לו מזכויותיו, וכגודל הנס כן גם יהיה גודל ניכוי הזכויות. וידוע שישנן שתי הנהגות אצל הקב"ה, יש הנהגה בשם "אלקים" שהיא בדרך הטבע, לכן שם "אלקים" בגימטריה הוא 86 כמו "הטבע". ויש הנהגה בשם הוי"ה הפועל למעלה מן הטבע ומצדו אין הפרש בין

דבר טבעי לדבר שאינו טבעי, וזה רמוז בפסוק "מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹּאת" שדבר שהוא הווה ורגיל אצל הקב"ה אע"פ שהוא היפך הטבע, "הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ" - אנחנו רואים בכך נס ופלא. ישנם צדיקים שהם בבחינת הוי"ה, אצלם הקב"ה עושה נסים נפלאים שהם נגד הטבע, אך אינו מנקה להם מזכויותיהם, כי הם בבחינת הוי"ה שאין אצלם הבדל בין נס לטבע, ומה שנאמר "מנקים מזכויותיו", זהו לאדם פשוט ורגיל שאצלו פועלת בחינת "אלקים", אז כל דבר שהוא היפך הטבע חשוב אצלו לנס.

בתו של ר' חנינא ראתה שנעשה לה נס גדול שהחומץ דלק והאיר נגד הטבע, והיתה עצובה משום שחשבה שעל נס גדול כזה ינקו לה הרבה מזכויותיה. אמר לה ר' חנינא: "מה אכפת לך", כלומר, אצלנו אין ניקוי זכויות משום שכל הנהגתינו היא ע"י שם הוי"ה ברוך הוא שאצלו אין הפרש בין נס לטבע. לגבינו הדלקת החומץ היא כמו הדלקת השמן, ומי שאמר לשמן שידלק יאמר לחומץ וידלק, כי מבחינתנו אין בזה שום הבדל. וכתב ר' צדוק הכהן מלובלין בספרו 'פרי צדיק', שר' חנינא בן דוסא, שהכיר שהכל מה' יתברך, לא היתה אצלו שייכות למעשה נסים כלל, ולכן היה מותר לו ליהנות ממה שלגבינו נחשב למעשה נסים.

וכיצד ר' חנינא בן דוסא הגיע לכך?

התשובה היא, היות ובכל ימות השנה כשראה רבי חנינא שמן דולק התפעל והתרגש מנפלאות ה' וראה בטבע זה נס, ולכן לא הבין שנצרך יותר נס כדי שידלק החומץ, לפי שרבי חנינא בן דוסא אמונתו בבורא היתה קבועה בליבו לאמר: הרי גם שמן שדולק זהו נס גמור אחר שנעשה זאת מגזירתו יתברך לצורך הבריאה, ואם כן למה נצרך יותר נס לחומץ שידלק, וכי בשביל שבשמן הדולק הורגלנו ובחומץ לא הורגלנו ישתנה הדבר מעצם הפלא של הבריאה!

לעומת זאת שאר בני אדם שאינם מתפעלים ומתרגשים משמן הדולק ונחשב אצלם הדבר כטבע, ואילו חומץ נחשב לנס חריג - אינם ראויים לנס כזה, ולכך ר' חנינא שדבק באמונה זו דלק לו החומץ, כיוון שלגביו אינו נחשב שנעשה לו נס, כיון שהנהגתו של רבי חנינא לראות את השמן הדולק לא פחות נס מחומץ הדולק ותרוויהו כהדדי לגביה. ולכך גם אין ניסים גלויים לרוב בני האדם, כי התייחסותנו לנס היא אחרת מהתייחסותנו לטבע, יש לנו התפעלות מנסים ואילו מהנהגתו הטבעית של הבורא איננו מתפעלים, לכן מאחר שאיננו ראויים לכך שישתנה הטבע עבורנו, איננו זוכים לנס, אולם רבי חנינא בן דוסא שראה הכל בשווה, ראוי היה שיעשה לו נס, ואף שאין דרכו של הקב"ה לעשות נסים בחינם, וזה יחשב לכאורה כחנם, כי מה בכך שערב שבת אחד לא יהא בביתו

נר דולק, נר דולק זה הרי מצוה - ואונס רחמנא פטריה, אולם זכה לזה כיון שלגביו לא נחשב שנעשה לו נס כיון שמצדו אין הוא רואה בדבר כנס יותר מאשר שמן הדולק. והנהגת הקב"ה עם האדם כפי מה שהוא.

על מה היתה הגזרה בפורים? - [מגילה יב.]

תלמידיו של רבי שמעון בר יוחאי שאלוהו "מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו דור כליה"? על מה היתה הגזרה? אמר להם: "אמרו אתם", מה אתם חושבים? אמרו לו: "מפני שנהנו מסעודתו של אחשורוש". אמר להם: "אם כן, רק אלה שבשושן היו צריכים להיענש, שרק הם נהנו מאותה סעודה, מדוע נגזרה הגזרה על כל ישראל שבאותו דור בכל העולם"? אמרו לו: "אמור אתה, אין אנו יודעים". אמר להם: "**מפני שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר**".

כאן משמע שנגזרה הגזרה משום שהשתחוו לצלם, אולם במדרש (פסיקתא זוטרתא אסתר פ"ד) כתוב מפורש כמו שאמרו תלמידי רשב"י: "...מיד רץ אליהו בבהלה אצל אבות העולם וצדיקי עולם ונביאים הראשונים, ואמר להם: "שמים וארץ וצבא מרום בוכים במר נפש, וכל העולם כולו אחזתם חיל כיולדה, ואתם שוכבים במנוחה?!" אמרו לו: "על מה?" אמר להם: "מפני שנגזר על (שונאי) ישראל כליה, למה? **מפני שנהנו מסעודתו של אחשורוש**".

ורש"י בפירושו על הפסוק: "וּמְרֻדֵּכַי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה" כתב: "בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים לכך לפי **שהשתחוו לצלם** בימי נבוכדנצר **ושנהנו מסעודת אחשורוש**". ומשמע ששני הטעמים אמת. ולכאורה קשה על שני הטעמים, אם משום שנהנו מהסעודה, היכן מצינו חיוב מיתה על מזון לא כשר, ובפרט שחז"ל דרשו "והשתיה כדת - כדת של תורה", שהאוכל בסעודה היה כשר. וקשה גם על הטעם של רשב"י, אם נתחייבו כליה משום שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, מדוע הקב"ה המתין וגזר לכלותם דווקא עכשיו?

וצריך לומר ששני הטעמים הם אמת והאחד תלוי בשני.

במה שהשתחוו לפסל של נבוכדנצר, היה אפשר לטעון לזכותם. הזוהר הקדוש שואל כיצד יעקב אבינו השתחווה לעשיו הרשע, והרי עשיו הוא מרכבה לטומאה? ומתרץ שיעקב אבינו בכלל לא התכוון להשתחוות לעשיו אלא לשכינה שהיתה בארץ ישראל מאחורי עשיו, ועשיו חשב שאחיו יעקב משתחווה לו כי לא ראה את השכינה הקדושה. טענה כזאת היתה יכולה להיות גם ליהודי בבל שנאלצו להשתחוות לפסל של

נבוכדנצר, כי לדעת חז"ל בתוך פיו של הצלם הכניסו את הציץ הקדוש של הכהן הגדול, עליו חקוק שם הוי"ה. לכן יכלו לטעון שאין הם משתחווים לצלם, אלא לציץ הקדוש.
אמנם בראשונים יש מחלוקת אם כלי המקדש שנלקחו ביד הגויים נשארו קדושים, או שנפקעו מקדושתם ויצאו לחולין, אך בני אותו הדור יכלו לטעון שהם סוברים כמו מי שאומר שכלים אלו עדיין קדושים ולכן השתחוו לציץ הקדוש (ולא לצלם).
חז"ל אומרים שבאותה סעודה שאחשורוש עשה, הוציאו המשרתים את כלי המקדש היקרים, הגישו בהם מאכלים ערבים ומזגו בהם יין. היהודים שהשתתפו בסעודה, לא רק שלא מיחו על חילול הקודש, אלא שאף הם נהנו מאותה סעודה ואכלו בכלי המקדש.
אמנם הם היו יכולים לטעון שהם סוברים כמי שאומר שכלי הקודש שנלקחו ביד הגויים נפקעו מקדושתם ועתה הם חולין, לכן היו יכולים ליהנות מהם, אלא שאם הם יטענו כך, הרי הם ניכנסים ל"מבוי סתום", כי אם הם סוברים שכלי המקדש נפקעו מקדושתם, אז אין להם תירוץ כיצד השתחוו לצלם בימי נבוכדנצר כי אם הם יצאו לחולין אין קדושה בציץ של הכהן הגדול ולא היו יכולים לומר שהשתחוו לו. ואם הם סוברים שהכלים לא נפקעו מקדושתם, א"כ אין להם תשובה כיצד הם נהנו מכלי המקדש באותה סעודה, כי אם עדיין יש בהם קדושה הרי שזה מעילה בהקדש (שעל זה חייבים מיתה).
לכן הקב"ה המתין להם עד אותה סעודה, וכאשר עשו מעשים סותרים, ננעלו שערי התירוצים והגזרה הרעה נחתמה.

אוי לנו מיום התוכחה - [חגיגה ד:]

נאמר בגמרא ש"כאשר ר' אלעזר היה מגיע לפסוק זה היה בוכה: "ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו", ומה תוכחה של בשר ודם כך תוכחה של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה".
ונאמר על זה במדרש (ב"ר צג, י): "אבא כהן ברדלא אומר: אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה וכו'... יוסף קטנן של שבטים היה ולא היו אחיו יכולים לעמוד בתוכחתו, שנאמר: "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו". לכשיבוא הקב"ה ויוכיח לכל אחד ואחד לפי מה שהוא, שנאמר: "אוכיחך ואערכה לעיניך", על אחת כמה וכמה".
ויש להבין:
א. היכן התוכחה, בסה"כ אמר: "אני יוסף העוד אבי חי"?
ב. מדוע נאמר קודם אוי לנו מיום הדין, ואח"כ יום התוכחה, לכאורה היה צריך להיות הפוך, קודם מוכיחים ואח"כ עושים דין (ועונש).

ג. מה הכוונה שהקב"ה יוכיח לפי מה שהוא?
ד. מה הראיה מהפסוק שבספר תהלים?
ה. מדוע יוסף שאל אם אביו חי, הרי אמרו לו שאם בנימין לא יחזור ליעקב, הוא עלול למות מרוב צער, משמע שהוא אכן חי.
ו. אם שאל, מדוע לא ענו לו?
ז. מדוע נבהלו?

אפשר ליישב עפ"י המעשה של "כבשת הרש": כאשר בא נתן הנביא להוכיח את דוד המלך ע"ה על לקיחת אשת אוריה החיתי, לא אמר לו מיד את אשמתו, אלא סיפר לו תחילה על שני שכנים, האחד עשיר והשני עני. לעשיר היה רכוש רב, הרבה צאן ובקר, ולרש אין כל, רק כבשה אחת קטנה, ממנה מתפרנס. פעם אחת הגיע אורח לביתו של העשיר והוא בקמצנותו חמל על צאנו, לקח את כבשת הרש, שחט אותה והכין סעודה לכבוד האורח. שאל נתן הנביא מה דינו של איש זה?

נזדעזע דוד המלך ופסק: "חי ה' כי בן מוות האיש העושה זאת", אמר לו נתן הנביא: "אתה האיש", מיד אמר דוד: "חטאתי לה'".

הדרך הטובה ביותר להביא את האדם להודות על האמת, להבין את חומרת מעשיו ולחזור בתשובה, היא כשמתארים בפניו כיצד נראים מעשים אלו, כאשר מישהו אחר עושה אותם. אז (בלא שוחד עצמי) ישפוט את עושה המעשים בכל חומר הדין. כשיוכח שבעצם גם הוא עשה את אותו עוול, יסתמו טענותיו. אבל אם נטיח באדם ביקורת ישירה, תמיד יחפש תירוצים כדי להצדיק את מעשיו.

כאשר שומע יוסף מאחיו (שמכרוהו והפרידוהו מאביו) כמה צער יגרם לאביהם הזקן אם יקח את בנימין, מיד אמר להם: "אני יוסף, העוד אבי חי?!" - הנה בעצמכם דברתם זה עתה בדאגה גדולה על העוול שאני עושה עם אביכם בלקיחת בנימין. האשמתם אותי כי אני גורם בזה צער וייסורי נפש עד מוות. מדוע, א"כ, לא חששתם אתם לצערו של אבינו הזקן לפני 22 שנה כאשר מכרתם אותי לעבד, ואמרתם לו: "טרוף טורף יוסף, חיה רעה אכלתהו"?

על פי זה מובן שבמילים ספורות אלו, אמר להם יוסף תוכחה קשה וחריפה ביותר. הוא גם לא ציפה לתשובה, משום שהעמיד אותם "במבוי סתום", שאין להם אפשרות להשיב. הצלחת תוכחתו של יוסף היתה בכך שגרם להם שהם יפסקו בעצמם את דינם, וכך גם הבינו את חומרת המעשה.

לפי זה מובן גם מה ששאלנו, למה נאמר קודם דין ואח"כ תוכחה? הבעל שם טוב זצ"ל כתב, שלעתיד לבוא כל אדם ידון את עצמו בשמים כמעשה נתן הנביא ודוד המלך, שכאשר יוכיחו את האדם בבית דין של מעלה, יתנו לו קודם לפסוק את הדין על מעשיו שלו (כאשר הוא חושב שמדובר במישהו אחר), ואח"כ יוכיחו אותו לפי מה שהוא פסק לעצמו. וזו גם הכוונה בפסוק "אוכיחך ואערכה לעיניך" - התוכחה תהיה לפי מה שהאדם רואה לעצמו.

ומה יכול אדם לעשות כדי להנצל מדינו של עצמו?

התשובה לזה - ללמוד לדון כל אדם לכף זכות, כלומר, לחפש בכל אדם את הטוב שבו, ולנסות להצדיק את מעשיו: אולי טעה, אולי לא ידע, אולי מה שמספרים שעשה אינו מדויק וכן כל כיוצ"ב. אדם שמרבה להיטיב ודן את חברו לכף זכות, גם בסיפור של עצמו ימצא נקודות טובות, ויהפוך את הדין לרחמים, וממילא ישפיע הדבר עליו עצמו. כאשר אמר להם יוסף "אני יוסף" - מיד הבינו האחים כי כל הזמן חיו בטעות ודמיון, כי הם חשבו שיוסף אחיהם רשע ורוצה לפגוע בהם רוחנית ויש לו דין רודף וטוב עשו שמכרו אותו וכו', וכן חשבו כל הזמן שמדברים הם עם נוכרי ערל, ועל יסוד זה בנו ועשו כל החשבונות - ואילו לבסוף נתברר שהכל היה דמיון וטעות. וכן לעתיד לבוא, כשיבוא הקב"ה ויוכיח לכל אחד ואחד על אחת כמה וכמה, כי אז האדם יראה שכל חייו היו מבוססים על דמיונות וטעויות. (רבי אברהם מוילנא)

צדיקים במיתתן קרויים חיים - [כתובות קג.]

בגמרא מסופר על רבי יהודה הנשיא שלאחר מותו היה מגיע לביתו בכל שבת, עד שפעם אחת השכנה דפקה על הדלת והמשרתת געֲרה בה ואמרה: "שקט! רבי כאן", ומאז לא הגיע יותר כדי שלא להוציא לעז על שאר הצדיקים.

ב'ספר חסידים' (ס' תתשכ"ט) נכתב: "ואם חפצים המתים להתראות אז ניתן רשות להתראות, אף על פי שנקבר בתכריכי מתים יכולים להראות לבניהם במלבוש, באיזה מלבוש שרוצים, פעם במלבוש שנקבר עמו ופעם במלבוש של קודם לכן. **ורבינו הקדוש היה נראה בבגדים חמודות** שהיה לובש בשבת ולא בתכריכין, להודיע שעדיין היה בתוקפו **ופוטר את הרבים ידי חובתן בקידוש** היום ולא כשאר המתים שהם חפשי מן המצות כי אם כְּחַי בבגדים כמו שהיה לובש בחייו. והצדיקים נקראים חיים אפי' במיתתם ופוטר בקידוש בני הבית".

החיד"א ('שם הגדולים' מערכת גדולים אות א' קצ"ט) כתב שבמשך שנים היה תמה על המנהג שמתפללים אצל קברות הצדיקים למרות שאסור להתפלל ליד מת או בבית קברות, וכן תמה על מעשה שהביא ה'עמק המלך' שאברהם אבינו השלים מניין ביום הכיפורים בעיר חברון, ותמה גם על עוד כמה דברים כיוצא בזה. וכתב שלאחר שראה את מה שכתב ב'ספר חסידים' שרבי יהודה הנשיא היה פוטר בני ביתו מקידוש, כי הצדיקים נקראים חיים ולא כשאר מתים שהם חפשים מן המצות - נחה דעתו בכל החקירות הנ"ל.
וכתב לחדש שבדרשת חז"ל (שבת ל.): "כיון שמת **אדם** נעשה חפשי מן המצות" - הכוונה דווקא בסתם אדם, אבל החסיד אינו חופשי וחייב בקיום המצוות.
ולענ"ד חילוק זה קשה לאומרו, כי דרשה זו מופיעה גם בסוף מסכת שבת (קנא:), ושם נאמר: "דוד מלך ישראל מת, אין מחללין עליו (שבת) - כיון שמת אדם, בטל מן המצות. והיינו דאמר רבי יוחנן: במתים חפשי, כיון שמת אדם - נעשה חפשי מן המצות". הרי שדרשה זו נאמרה אפילו על צדיקים גמורים כדוד המלך ע"ה.
ה'שדי חמד' (פאת השדה, כללים מערכת ג' ס' י"ח) הביא שהרב 'נחמד למראה' תמה על מה שכתב בספר חסידים שרבי היה פוטר את בני ביתו בקידוש, כי גם אם הצדיקים במיתתם לא נעשו חופשיים מן המצוות, מכל מקום, אינם בגדר של חיוב במצוות אלא בגדר של רשות כמי שאינו מחויב ועושה, וא"כ אינם יכולים להוציא אחרים ידי חובה, כי מי שאינו מחויב בעצמו בדבר אינו יכול להוציא אחרים ידי חובתם. וכתב ליישב עפ"י המקובלים שרבי היה גלגול של יעקב אבינו, ודרשו חז"ל שיעקב אבינו לא מת. אך ה'שדי חמד' דחה זאת כי בספר חסידים דרש זאת על כל הצדיקים ולא רק על רבי.
ובשו"ת 'ציץ אליעזר' (י"ז, ו') כתב ליישב עפ"י ה'חתם סופר' (ח"ו, צ"ח) שכתב לחלק לגבי אליהו הנביא, בין כשמתגלה ומתראה בעולם הזה מלובש בגופו הזך שאז יש לו דין ככל בני ישראל, ובין כשמתגלה בנשמתו כמו ביום המילה שאז אינו מחויב במצוות, וצריך לומר שלפי הספר חסידים החילוק הזה הוא לא רק לגבי אליהו הנביא, אלא גם בנוגע לכל הצדיקים.
ולכאורה מה הסברא לומר שהמתים יתחייבו במצוות כאשר הם יורדים לעולם הזה מלובשים בגוף, והרי וודאי שאותו גוף שהם נראים בו כעת, אינו הגוף אשר היה להם בזמן חיותם (אשר נמצא בקבר עד תחיית המתים), ומאחר שכבר נפטרו מן המצוות בשעת מיתתם, כיצד יתכן שיחזרו למצב של חיוב? ואין זה דומה לעניין אליהו הנביא אשר עלה חי לשמים ומעולם לא מת (ולכן עדיין מחויב במצוות) והוא מתגלה כאן באותו הגוף שהיה לו מקדם.

ולענ"ד אפשר ליישב עפ"י ה'שדי חמד' שכתב לסייע לחיד"א (שחילק בין סתם אדם שמת שפטור מהמצוות לבין צדיק וחסיד), והביא לו ראיה מהגמרא (ברכות סד.): אמר רבי חייא בר אשי אמר רב: תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר: "ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון". וכתב: "הנה מבואר בהדיא, דלא מבעיא צדיקים שהלכו לגן עדן בחייהם (עם הגוף), אלא אפילו צדיקים שמתו מקיימים שם מצוות ומחוייבים חיוב ממש כמו בחייהם, דאם לא כן היאך יכול היה רבינו הקדוש להוציא את בני ביתו, הא הוי אין מחויב בדבר". והביא לזה ראיות מבעלי התוס' על התורה (דעת זקנים, וילך) שכתבו: "י"א שירד גבריאל ונטל את התורה מידו של משה והעלה אותה לב"ד הגדול שבשמים להודיע צדקתו של משה בפמליא של מעלה, שנאמר: "צדקת ה' עשה", ולא עוד אלא **שצדיקים שבמרום קורין בו** בשני ובחמישי ובשבתות ובראשי חדשים וימים טובים". ומהגמרא (ב"מ פה:) מוכח שהאבות מתפללים בכל יום. ותמה על המהרש"א (שבת ל:) שהקשה מדוע הגמ' מביאה ראיה לזה שמי שמת בטל מן התורה ומן המצוות, והוא פשוט דמה עשיית מצות שייך בקבר?!

הרי שלפי ה'שדי חמד' צדיקים שנפטרו עדיין חייבים במצוות אפילו בגן עדן, ולכן רבי שהיה מחויב בדבר, יכול היה להוציא את בני ביתו בקידוש.

אך לכאורה קשה, כי כנגד כל הראיות שהביא ה'שדי חמד' (שאפשר לדחות שאין זה בגדר חיוב ממש, אלא רשות לצדיקים לקיים מצוות) ישנה גמרא מפורשת (שבת ל.): "הא דקאמר דוד: "לא המתים יהללו יה", הכי קאמר: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות, **שכיון שמת - בטל מן התורה ומן המצות**, ואין להקדוש ברוך הוא שבח בו, והיינו דאמר רבי יוחנן, מאי דכתיב: במתים חפשי - כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות", ועל זה כתב המהרש"א שהוא פשיטא ואין צריך לזה ראיה. ואמנם ה'שדי חמד' כתב ליישב זאת לפי שיטתו, אולם הוא נשאר ב'צריך עיון' מהגמרא בשבת (קנא:), שם מוכח שהדרשה "במתים חפשי" נאמרה אפילו על דוד המלך.

וידוע המעשה עם הגר"א מוילנא שלפני פטירתו מהעולם אחז את ציציותיו ובכה. שאלו אותו בתמיהה לפשר הדבר, שהרי על הצדיקים נאמר "עוז והדר לבושה תשחק ליום אחרון", כלומר שמי שעוסק ב"עוז", שזו התורה, ומהדר במצוות - יצחק ביומו האחרון, כי הוא הולך לעולם שכולו רק טוב. ואם כן, מדוע הרב בוכה?". אמר להם: "בעוד כמה רגעים אני עומד להפטר מן העולם... כאן בעולם הזה אדם יכול אדם במחיר פרוטות לרכוש ציצית, לקיים בה מצוה ולראות בזכותה פני שכינה. אך אחרי שהאדם נפטר הוא בבחינת ''ולמתים חופשי'' - חופשי מן המצוות, ואיך לא אבכה?!"

ולענ"ד המחלוקת בין ה'שדי חמד' לבין המהרש"א, אם שייך במתים חיוב במצוות, תלויה במחלוקת הראשונים שהבאנו בחלק החבורות (מצוות בטלות לעת"ל, נדה סא:), שהריטב"א סובר שבזמן ימות המשיח, קודם תחיית המתים, עדיין לא יתבטלו המצוות, אבל לאחר תחיית המתים, המצוות יתבטלו. והרשב"א חולק וסובר שאף בזמן תחיית המתים לא יתבטלו המצוות. והקשנו על הרשב"א כיצד אפשר לומר שבזמן תחיית המתים יהיו מחוייבים במצוות, והרי זהו הזמן בו אמורים לקבל את השכר המובטח עבור המצוות שקיימו בעולם הזה, וכמו שדרשו חז"ל: "היום לעשותם ומחר לקבל שכרם", ומה שייך חיוב מצוות בזמן קבלת השכר?

וכתבנו ליישב עפ"י הרמב"ם שסובר שעולם תחיית המתים הינו עולם זמני ואינו התכלית, בו מקיימים מצוות ואח"כ עתיד להחרב, ואח"כ יהיה עולם רוחני של נשמות בלא גוף שהוא הנקרא ה"עולם הבא", ובו מקבלים את השכר הנצחי ולא שייך בו קיום מצוות.

ולפי"ז אפשר לומר שה'שדי חמד' ו'ספר חסידים' סוברים גם הם כהרמב"ם, ולפי שיטתם כל זמן שלא הגיע האדם לתכלית השכר שהוא ב"עולם הבא" של עולם הנשמות שלאחר תחיית המתים, אז חייבים כולם, כולל המתים, בקיום המצוות (אולם אין זה ממש דעת הרמב"ם, כי לפי הרמב"ם אין חילוק בין צדיק לסתם אדם וגם נראה מדבריו שהצדיקים בגן עדן פטורים מן המצוות).

שכר מצוה - [קידושין לט:]

אמרו חז"ל: "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", כלומר, שלא משלמים לאדם שכר בעולם הזה בעבור המצוות שעשה, אלא רק בעולם הבא. עניין זה עמוק מאוד וראוי לביאור: נאמר במשנה: "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה". וקודם שנבאר מהי קורת רוח בעולם הבא, יש להבין מהו כל חיי העולם הזה.

ר' אליהו דסלר זצ"ל כתב שאם נקבץ אל תוך רגע אחד את כל הרגעים של הנאות, עונג ונחת שיש לאדם במשך כל ימי חייו, ונצרף לזה את כל רגעי האושר והנחת של כל בני דורו, על פני כדור הארץ במשך כל ימי חייהם, ואת כל זה נרכז ונכניס לתוך רגע אחד, וניתן הכל לאדם אחד, אין לשער את מדרגת האושר וההנאה אשר ירגיש אותו אדם באותו רגע, אך כל זה עדיין לא עונה להגדרה "כל חיי העולם הזה".

הכוונה של "כל חיי העולם הזה" - שנצרף את כל האושר שבכל הדורות מראשית הבריאה ועד סוף כל הדורות, הכל ממש, כל טוב העולם הזה בלא יוצא מן הכלל, והכל

ינתן לאדם אחד, ברגע אחד ממש. א"כ אין אושר יתר על זה כלל, ואעפ"כ קורת רוח בעולם הבא גדול הימנו.

ומהי קורת רוח של עולם הבא? קודם נבאר מהי קורת רוח בעולם הזה - למשל, סעודת שמחה גדולה בבית מלכים, שצולים שם בשר משובח, ויעבור עני ליד הארמון ויריח את הריח הטוב, זוהי בחינת קורת רוח. וכן גם בעולם הבא, אם אדם איננו זוכה ממש לעולם הבא עצמו, אלא שרק מרשים לו לעבור מבחוץ, וליהנות רק מהריח הטוב של העולם הבא המוכן לצדיקים, אותה הנאה נקראת קורת רוח (מלשון ריח, ולא עולם הבא עצמו), וזהו השכר הקטן ביותר שקיים בעולם הבא, ובכל זאת אמרו חז"ל שכל חיי העולם הזה וכל תענוגותיו והאושר וההנאות שנכלול ונרכז מראשית הבריאה ועד סופה, עוד לא יגיעו אל קורת רוח כזה בעולם הבא.

וממילא עכשיו מובן למה "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", והוא משום שאין שום מצוה, אפילו הקטנה ביותר, אשר לא יהיה שכרה יותר מכל מה שאפשר שימצא בעולם הזה כולו. ויהיה כתרגום המילים ממש: "בהאי עלמא ליכא" - אין בכל העולם כולו מה שאפשר להיות שכר עבור מצוה.

איננו יודעים מהו השכר הניתן על קיום המצוות, ואיזו מצוה נחשבת קלה ואיזו חשובה. יתכן שברכת "בורא פרי העץ" על אכילת תפוח שווה בשמים יותר מקניית "כל נדרי" ביום הכיפורים, שרבים מוכנים לשלם אלפי שקלים כדי לזכות במצוה זו.

אבל אנו אכן יודעים שהמצוה הקלה ביותר, ערכה כה רב, עד שלא ניתן לשלם עליה בעולם הזה, כי כל העולם כולו לא יספיק עבור שכר מצוה, ולו הקלה ביותר. וא"כ נתון זה מספיק לנו כדי להבין שכדאי לרדוף אחר המצוות, ולא שווה להפסיד הזדמנות לקיים מצוה, ולו הקלה ביותר. ולכן אמרו חז"ל: "הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה". (פרקי אבות ב, א)

אלא שלפי זה יש לכאורה קושיא:

כתוב בספרים הקדושים: מדוע צדיק ורע לו, רשע וטוב לו? צדיק ורע לו - בעולם הזה, כדי לקבל כאן בזה העולם עונש על עבירות שעשה (שהרי: "אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא"), ובכך להגיע נקי לעולם הבא ולקבל שם את מלא השכר העצום המגיע לו. רשע וטוב לו - בעולם הזה, שמקבל שכרו המגיע לו על המצוות שעשה (שאפילו רשעים מלאים מצוות כרימון), כאן בזה העולם, כדי לאבד אותו מהעולם הבא. ודבר זה רמוז בתהלים: "אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת, בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב, וַיָּצִיצוּ כָּל

פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד". הכסיל לא מבין מדוע הרשעים פורחים ומצליחים (רשע וטוב לו), והתשובה לזה, שהצלחת הרשעים בעוה"ז הוא כדי שע"י זה יישמדו לעד.
ולפי מה שנאמר לעיל שלא שייך לקבל שכר בעולם הזה וכו', קשה כיצד מקבלים הרשעים את כל שכרם בזה העולם, והרי כל העולם כולו אינו מספיק כדי לשלם על המצוה הקלה ביותר?
אפשר לתרץ על פי הסיפור הבא:
עני מרוד נכנס אל חדרו של הצדיק מאפטא. "רבנו", אמר בקול מתחנן, "עזור לי, בתי היחידה עומדת לפני חתונה, ואין לי מספיק כסף כדי להשיאה!"
"מהו הסכום הדרוש?", שאל הרב.
"אלף רובל", ענה העני.
"וכמה כסף יש לך?" התעניין הרב.
"רובל אחד בלבד", השיב המסכן.
הרהר מעט הצדיק, ואז אמר: "לך לך לשלום, והעסק הראשון שיזדמן לך בדרך, אותו עליך לעשות, וה' יהיה בעזרך".
האיש האמין לדברי הרב ויצא מעודד. בדרכו חזרה עצר בפונדק על אם הדרך כדי לטעום משהו.
קבוצת סוחרים שהסבה על אחד השולחנות, משכה את תשומת ליבו. עד מהרה הבחין כי הללו סוחרי יהלומים, המנהלים עתה מקח וממכר. מתוך סקרנות קם האיש וקרב אל החבורה כדי להתבונן ביהלומים מקרוב.
אחד הסוחרים הבחין בו ושאל: "מה אתה לוטש עיניים, אולי אתה רוצה לקנות יהלום?"
בהתחלה חשב להשיב בשלילה, אולם משנזכר בדברי הצדיק השיב בחיוב.
"כמה כסף יש לך?", שאל הסוחר.
"רובל אחד", השיב העני, תשובה שגררה פרצי צחוק אדירים מפי כל המסובים.
"רגע, יש לי הצעה גם עבור רובל אחד", אמר הסוחר. "אוכל למכור לך את חלקי לעולם הבא".
מיד הסכים העני, וביקש לערוך שטר מכירה כדת וכדין, כדי שהעסק יהיה שריר וקיים. הסוחרים התמוגגו מנחת ומיהרו להביא עט ודף, חיש נכתב השטר כשבסופו חתימות העדים. העני מסר לסוחר את הרובל, וקיבל לידו את שטר המכירה.
לקול צחוקם של הסוחרים חזר האיש לשולחנו. באותו רגע נכנסה אשתו של הסוחר, תוך התעניינות מה פשר השמחה הגדולה. כאשר הסוחר סיפר לאשתו איך הצליח

למכור "כלום", את העולם הבא שלו, לעני תמים תמורת רובל אחד, אשתו לא צחקה. וכאשר הבחין הסוחר בהבעת פניה של אשתו, גם צחוקו קפא.

"מכרת את חלקך הזעום בעולם הבא בעבור בצע כסף?!... אתה כמו גוי!!!... איני רוצה להיות נשואה לגוי! אני רוצה להתגרש... עכשיו הולכים לרבנות!..."

"אבל..." גמגם הבעל, "זה היה בצחוק, רק מהתלה".

"לא!", צעקה האשה, "מכירה עם שטר ועדים אינה מהתלה, איבדת את חלקך לעולם הבא ואנחנו הולכים לרבנות תיכף ומיד!"

"רק רגע", אמר הבעל, בעודו חושב מה לעשות, "הקונה עדיין כאן, אוכל להחזיר לו את כספו ולבטל את המכירה".

כאשר הסוחר ביקש להחזיר את העניין לקדמותו, באומרו שהיה זה סתם מעשה לצון, טען העני שהוא התכוון לקניין במלוא הרצינות, והוא אינו מתכוון לחזור בו מהעסקה.

הסוחר מתוך ייאוש הציע לעני כמה עשרות רובלים עבור השטר, אך העני השיב: "אשיב לך את שטר המכירה רק אם תיתן לי אלף רובלים".

"אלף רובלים?!", הזדעק הסוחר, "כיצד אתה מעז לדרוש ממני סכום כזה תמורת גיליון נייר עלוב?"

"אתה יכול להשאיר את הנייר ה"עלוב" בידי", ענה העני.

"בסדר, שהנייר יישאר בידך", אמר הסוחר, אך מיד שמע את אשתו צועקת: "אם כך נלך לרבנות להתגרש".

"איני יכול לשלם סכום כה גדול בעבור פיסת נייר עלובה", אמר הסוחר.

"ואני איני יכולה לחיות עם גוי גמור", השיבה האשה, "או שתשלם לו, או שאנחנו הולכים להתגרש".

נפנה הסוחר אל היהודי וניסה להוריד את המחיר, אך העני עומד על שלו: "אלף רובל, ולא פרוטה אחת פחות, ותחליט מהר כי עלי ללכת".

חכך הסוחר בדעתו ולבסוף שלף את ארנקו והעניק לעני אלף רובלים. רק אז מסר העני לסוחר את שטר המכירה, תוך שהוא משבח את ה' ואת הצדיק מאפטא.

הסוחר ואשתו שאלו את העני לפשר הדבר, וזה סיפר להם את כל הסיפור.

האשה אמרה לבעלה שהיא רוצה ללכת אל הצדיק, ואכן בו ביום נסעה לשם.

כשנכנסה, אמרה לצדיק: "שמחה אני מאוד, שעל ידי התגלגלה הזכות להושיע את היהודי הנצרך, אך רצוני לשאול את הרבי: האמנם חלקו של בעלי בעולם הבא שווה אלף רובלים?"

השיב הצדיק: "כאשר מכר בעלך את חלקו לעוה"ב ברובל אחד, לא היה חלק זה שווה אפילו רובל אחד. אך לאחר מכן, כשקנה את חלקו תמורת אלף רובל, וסייע בכך ליהודי להשיא את בתו, חלקו לעוה"ב לא יסולא בפז".

אמר הרה"ג ראי"ל שטיינמן שליט"א, שיסוד הוא ביהדות: אין ערכו של מעשה טוב נמדד, אלא כפי שמעריך אותו האדם עצמו. שכר המצוות נקבע על פי יחסו של האדם למצוה שעשה. אם הוא יודע ומכיר בערכה הנצחי, והיא שווה בעיניו יותר מיהלומים, אזי הוא יקבל שכרו בעולם האמת, משום שאכן אין בכל חפצי העולם הזה מספיק כדי להעניק לו את תמורתה. אך הרשעים שהזדמנה להם מצוה, אינם מאמינים בכוחה העצום, אלא מקיימים אותה כדי לזכות לכבוד, או משום אי נעימות וכדומה. לאנשים כאלו ניתן לשלם על מצוה במטבעות של כסף, כבוד והצלחה מפני שזה כל מה שהיא שווה בעיניהם.

בת קול מן השמים - [ב"מ נט. ערובין ז. יג:]

מעשה בגמ' (ב"מ נט.) שנחלקו ר' אליעזר וחכמים לגבי תנור של חוליות, שהיה ר' אליעזר מטהר, וחכמים מטמאים. באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: "אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח". ומיד עץ החרוב נעקר ממקומו מאה אמה. אמרו לו: "אין מביאין ראיה מן החרוב". חזר ואמר להם: "אם הלכה כמותי - אמת המים תוכיח". ומיד חזרו המים לאחוריהם. אמרו לו: "אין מביאים ראיה מאמת המים". חזר ואמר להם: "אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו". מיד הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, ואמר להם: "אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם?!". לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדיין מטים ועומדים. חזר ואמר להם: "אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו". יצאה בת קול ואמרה: "מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום!" עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמים היא". מאי "לא בשמים היא"? אמר רבי ירמיה: "שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה "אחרי רבים להטות".

אולם במסכת עירובין (דף יג:) מצינו: "אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלקים חיים הן, והלכה כבית הלל". ושם בדף ז. נפסק להלכה כבית הלל בגלל הבת קול. ואם כן לכאורה יש סתירה בגמרא אם משגיחים ופוסקים כבת קול.

נאמרו על כך כמה תירוצים:
הריטב"א (עירובין ז.) כתב ליישב: "וי"ל דשאני התם שהתריס ר' אליעזר כנגד המרובין וקבלתם ולפיכך אין משגיחין בבת קול שכבר אמרה תורה אחרי רבים להטות, מה שאין כן בזו דב"ה נפישי אלא דב"ש מחדדי טפי". וכן נראה להוכיח ממה שאמר ר' ירמיה שאין משגיחין בבת קול בגלל שהיא סותרת את ההלכה של אחרי רבים להטות.
ר' נסים גאון כתב: "שהבת קול לא אמרה הלכה כמותו בדבר זה אמנם בא הקול סתום ואפשר שכוון בכל מקום זולת זה וכדומה לו שאין הלכה כמותו ויהיו דברי בת קול אמתיים בזה.
התוס' כתבו שאצל ר' אליעזר לא יצאה הבת קול אלא לכבודו.
ועוד אפשר ליישב עפ"י הגמרא (שבת קל:) שר' אליעזר התיר כל צרכי מילה בשבת וחכמים אוסרים, "פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מערב שבת, והביאוהו בשבת, והיה הדבר קשה לחכמים: היאך מניחין דברי חכמים ועושין כרבי אליעזר. חדא - דרבי אליעזר **שמותי הוא**, ועוד - יחיד ורבים הלכה כרבים". וכתב רש"י: "ובתלמוד ירושלמי מפרש: שמותי הוא - מתלמידי שמאי היה". ולפי"ז באמת שומעים לבת קול, אלא שלאחר שבת קול פסקה כבית הלל, אין לשמוע לבת קול שפוסקת כבית שמאי.
ומ"מ לפי כל התירוצים המובאים, דווקא כאן אין משגיחין בבת קול, אבל בעלמא אם הבת קול אינה סותרת את ההלכה (כגון בספק שקול), יש לפסוק כהבת קול.
ונראה שעל זה הסתמך רבי יעקב ממרוי"ש, שכאשר היה מסופק באיזה דבר הלכה, שהיה עושה שאלת חלום ומקבל תשובות מן השמים, וכך כתב את ספרו שו"ת 'מן השמים'.
אולם הרמב"ם (יסודי התורה ט, א) כתב: "דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת וכו'... ונאמר **לא בשמים היא**, הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, לפיכך אם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה **או לפרש** במצוה מן המצות פירוש שלא שמענו ממשה וכו'... הרי זה נביא שקר שהרי בא להכחיש נבואתו של משה, ומיתתו בחנק וכו'..."
משמע שכל שמחדש בהלכה ותולה זה בנבואה, הרי הוא נביא שקר. וכתב הרמב"ם (ה"ב): "א"כ למה נאמר בתורה נביא אקים להם כמוך? לא לעשות דת הוא בא, אלא לצוות על דיני תורה, ולהזהיר העם, שלא יעברו עליה". ומבואר שאין שום שייכות לנביא בדברי הדת עצמם לקבוע הלכה אף על פי שאינו מכחיש את התורה. ובהקדמת

הרמב"ם לזרעים כתב, שהנביא כשיסבור סברא, ויסבור כמו כן מי שאינו נביא סברא, ויאמר הנביא כי הקדוש ברוך הוא אמר אלי שסברתי אמת, לא תשמע אליו, ואפי' אלף נביאים כלם כאליהו ואלישע יהיו סוברים סברא אחת, ואלף חכמים וחכם סוברים היפך הסברא ההיא, אחרי רבים להטות, והלכה כדברי האלף חכמים וחכם, לא כדברי האלף הנביאים הנכבדים. עכ"ל. ומבואר להדיא שאף ביחיד נגד יחיד (או רבים כנגד רבים) אין הנביא יכול להכריע משום שכך נאמר לו מן השמים, כי לא בשמים היא.

ומשמע שנחלקו הראשונים אם שומעים לבת קול. ונראה שהרמב"ם פסק כר' יהושע שאמר "לא בשמים היא" וסובר שאומרים כן בכל מצב, ולא כמו שפירש דבריו ר' ירמיה, שמשמע שלא שומעים דווקא כאשר הבת קול סותרת הלכה מפורשת (ואולי הראשונים שחולקים על הרמב"ם סוברים כר' ירמיה).

ונראה להביא ראיה לרמב"ם שר' יהושע סובר שלעולם אין משמעות לבת קול כי "לא בשמים היא" מהא דאיתא ביבמות (יד.) שעשו בית שמאי כדבריהם ובאחד מהתירוצים נאמר: "מ"ד עשו, רבי יהושע היא, דאמר: אין משגיחין בבת קול". ומשמע שגם במחלוקת זו של ב"ה וב"ש לא היתה משמעות לבת קול.

וכתב ה'פרי חדש' לשיטת הרמב"ם: "הא דקי"ל כב"ה לאו משום בת קול הוא, דהא לא משגיחין ביה, אלא משום דמשמע לן כפשטיה דקרא דאחרי רבים להטות דאזלינן בתר רובא ממש, ולא בתר החידוד טפי, ובת קול דנפיק משום כבודן דב"ה לאחשובינהו טפי.

שלושת הראיות שהביא ר' אליעזר

הרד"ל כתב לרמז כאן על פי מה שמבואר בפרקי דרבי אליעזר מה שברח ר' אליעזר מביתו ונצטער והתענה על דברי תורה עד שעלה ריח מפיו וא"ל רבו רבי יוחנן בן זכאי "כשם עלה ריח פיך מלפני, כך יעלה ריח חקי תורה מפיך לשמים".

וזהו הכוונה כאן **חרוב ומים יוכיחו** שהם דברים שאוכלים אותם מי שמסתפק במועט, כמו שמצינו אצל רשב"י ור"א בנו שהסתתרו ואיברי להו חרובין ומעין (שבת לג:), ואמרו במס' תענית כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין, לכן אמר רבי אליעזר שמה שהצטער והתענה על דברי תורה והסתפק ב"חרובים" ו"מים" יוכיחו שהלכה כמותו.

וכן אמרו (סוכה כח.) שאמר ר' אליעזר שלא הקדימו אדם לביהמ"ד. וזהו "כותלי בהמ"ד יוכיחו" שמה שהוא הסכים והקדים לבית המדרש לפני כל איש, זה יוכיח שהלכה כמותו.

בת לאברהם - [בבא בתרא טז:]

נאמר בגמרא: "וה' ברך את אברהם בכל" - מאי בכל? רבי מאיר אומר: "שלא היתה לו בת". רבי יהודה אומר: "שהיתה לו בת". אחרים אומרים: "בת היתה לו לאברהם ו'בכל' שמה".

ולכאורה קשה, היתכן לומר שעצם זה שאין לו בת זו הברכה?! והרי כדי לקיים מצות "פריה ורביה" חייב שיהיו לו בן ובת, ובמשנה (מע"ש ה, יג) לגבי וידוי מעשרות אומר: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים, עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים **וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות**", הרי להדיא שגם הולדת בת נחשב לברכה. וגם יש להבין, במה נחלקו רבי יהודה ואחרים?

אפשר ליישב עפ"י רמב"ן (בראשית כד, א) שכתב שהברכה לגבי אברהם היתה בכך שלא היתה לו בת, כי אם היתה לו בת לא היתה בזה ברכה לגביו שהוא היה העברי היחיד, ואם היתה לו בת היה נאלץ להשיאה לבני כנען הארורים, ואם היתה נישאת לבן משפחתו, היה לוקח אותה לארצו והיא היתה נכשלת בעוון עבודה זרה כמותם, כי האשה ברשות בעלה, ואברהם לא יחפוץ שזרעו הכשר משרה אשתו יכשל בעוון עבודה זרה.

אך רבי יהודה דרש כי בת היתה לו, והיא הברכה "בכל", כי היה לו כל אשר יחמדו האנשים, לא חסר דבר. וצריך לומר שלרבי יהודה אותה בת לא נישאה לאיש. ויש הדורשים הפסוק: "וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ" - האות כ' זעירא, ובלעדיה אפשר לקרוא "ויבוא אברהם לספוד לשרה ול**בתה**", שאותה בת שהיתה לאברהם ולשרה נפטרה גם היא באותו יום, ומסתמא שלא היתה נשואה.

וכתב הרמב"ן, שאחרים דרשו בזה סוד מסודות התורה, ואמרו כי "בכל" רומז על עניין גדול, והוא שיש להקב"ה מדה הנקראת "**כל**", שהיא יסוד הכל, ובה נאמר (ישעיה מד כד) "אנכי ה' עושה **כל**", והיא המדה השמינית מי"ג מדות. ויש מדה אחרת, נאצלת ממנה, הנקראת "**בת**", ובה הקב"ה מנהיג את הכל, והיא בית דינו של הקב"ה, והיא שנקראת "כלה" בספר שיר השירים, בעבור שהיא כלולה מן הכל, והיא שחכמים מכנים שמה "כנסת ישראל" במקומות רבים בעבור שהיא כנוסת הכל. והמדה הזאת היתה לאברהם כבת, כי הוא איש החסד ויתנהג בזו, ולכך אמרו אחרים כי אין הברכה הזאת שנתברך בכל רומזת על שהוליד בת משרה אשתו, או שלא הוליד, אלא היא רומזת על עניין גדול,

שה' ברך אותו במדה שהיא בתוך מדת הכל ולכן תקרא גם היא כל, כלשון "כי שמי בקרבו" (שמות כג כא).

מעשה בצפרדע - [בבא בתרא עג:]

בגמרא מובא שרבה בר בר חנה אמר לתלמידיו, שפעם אחת ראה צפרדע גדולה כמו הכרך הגרוניא שהיה בגודל ששים בתים. בא נחש בלע את הצפרדע, בא עורב, בלע את הנחש, עף וישב על אילן. "ראו כמה חזק הוא האילן"! ודבר זה לכאורה תמוה כיצד יתכן שיש צפרדע בגודל כזה, וא"כ מה גודלם של הנחש, העורב והאילן?

שמעתי בשם רבי אברהם, אחיו של הגר"א, שכל זה משל. צפרדע בחז"ל רומזת לקידוש ה', כמו שמצינו במכת צפרדע, שם הצפרדעים מסרו נפשם ונכנסו לתנורים ולמרק ועשו קידוש ה'. לפי זה, רבה ראה יהודי שרוצה לעשות מצוה (כאשר יהודי עושה מצוה, הוא עושה קידוש ה'). אבל אז בא הנחש, היצר הרע, ורצה למנוע זאת. הוא ניסה לשכנע את היהודי שלא לקיים את המצוה והוא אכן הצליח - הוא בלע את הצפרדע. אבל אז הגיע העורב, שהוא בחז"ל סמל למידת האכזריות, והצליח לבלוע את הנחש - היהודי התאכזר ליצר הרע, התגבר עליו ולבסוף קיים את המצוה. אבל מידת האכזריות היא מידה רעה, באיזה כח הצליח היהודי להשתמש במידת האכזריות הרעה כלפי היצר הרע?

בכח התורה!

אם העורב יושב על האילן, דהיינו, התורה הקדושה, עליה נאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר", אזי הוא יכול לעשות זאת. על זה אמר רבה: "ראו כמה חזק הוא האילן" - כמה חזקה היא התורה. התורה היא תבלין ליצר הרע, היא לא מבטלת אותו לגמרי, אלא ממתקת אותו ומאפשרת לאדם העוסק בתורה להשתמש ביצר הרע ובמידות הרעות לעבודת הבורא, כמו שדרשו חז"ל (ברכות מד:): "בכל לבבך - בשני יצריך", שיעבוד את ה' יתברך ביצר טוב וביצר הרע.

ורבינו יונה שם כתב: "עבודת יצר הטוב היא עשיית המצות ועבודת יצר הרע הוא שיכבוש יצרו המתגבר עליו וזו היא העבודה שלו מה שאדם יכול לעבוד לבורא ביצר הרע עוד נוכל לומר שיצר הטוב הוא מדת הרחמנות וכיוצא בזה ויצר הרע נברא לאכזריות וכשאדם אינו מרחם על הרשעים והוא אכזרי להם נמצא שהוא עושה מצוה גדולה ועבודת השם עם יצר הרע".

המלמד את בן חברו תורה - [סנהדרין יט:]

בגמרא נאמר: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל המלמד בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר: "ואלה תולדת אהרן ומשה", וכתיב: "ואלה שמות בני אהרן", לומר לך: אהרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו". אולם בגמרא שם (בדף צט:) נאמר: "אמר ריש לקיש: כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו, שנאמר: "ואת הנפש אשר עשו בחרן".

ויש להבין, מדוע ר' יונתן אמר: "כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו **ילדו**", ולמד זאת מהפסוק "ואלה תולדת אהרן ומשה", ואילו ריש לקיש אמר: "כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו **עשאו**", ולמד זאת מהפסוק בבראשית "ואת הנפש אשר עשו בחרן" (המדבר על אברהם ושרה שהיו מגיירים את הבריות ומכניסים אותם תחת כנפי השכינה)? ומה ההבדל בין ילדו ובין עשאו?

דבר ברור הוא, שלא יתכן לומר שהמלמד את בן חברו חשבון או מקצוע, נחשב כאילו ילדו, אפילו אם יוכל להתפרנס מכך כל ימי חייו. רק על לימוד התורה נאמר דבר זה, "כאילו ילדו". והביאור בזה הוא שכל שאר החכמות אפילו אם הן חשובות, סוף סוף, הן בגדר של ידיעה בעלמא, והלומד לא משתנה במהותו ובפנימיותו כלל, אולם התורה הקדושה היא מציאות אחרת, התורה יוצרת "אדם חדש" ומשנה אותו ואת כל מציאותו מן הקצה אל הקצה.

את הפסוק "ואת הנפש אשר עשו בחרן", אונקלוס תירגם: "וְיָת נַפְשָׁתָא דְּ**שַׁעֲבִידוּ לְאוֹרַיְתָא** בְּחָרָן", ונראה שאין הכוונה שאברהם אבינו לימד אותם תורה, משום שהתורה עדיין לא ניתנה, אלא אברהם אבינו שיעבד אותם לדרכי התורה, כלומר, הוא לימד אותם את האמונה בה' יתברך וקיום שבע מצוות בני נח, שאלו יסודות הדת וזו התכלית ובזה מובדל האדם מן הבהמה, ונעשה אדם.

נראה לומר שלריש לקיש היה בזה ניסיון אישי, בגמרא (בבא מציעא פד.) מסופר: ר' יוחנן רחץ בנהר הירדן, ריש לקיש שבאותה תקופה היה ראש הליסטים, ראה אותו מרחוק וחשב שהוא אשה, הוא קפץ מהגדה למרחק רב, עד היכן שר' יוחנן היה. אמר לו ר' יוחנן: "כמה יפה כוחך לסבול עול תורה!", אמר לו ריש לקיש: "היופי שלך ראוי לנשים". אמר לו ר' יוחנן: "אם תחזור בתשובה שלמה, אתן לך את אחותי, שהיא יותר יפה ממני". ריש לקיש קיבל על עצמו לחזור בתשובה וללמוד תורה. הוא רצה לחזור לקחת את בגדיו, אך לא יכול היה לקפוץ כבראשונה, כי מאחר שקיבל עליו עול תורה, תשש כוחו. ר' יוחנן היה לומד איתו תורה וריש לקיש נעשה לאחד מגדולי הדור.

ממעשה זה רואים, שאף טרם שריש לקיש למד תורה, ע"י עצם קבלת עול התורה בלבד, כבר נהפך ריש לקיש להיות איש אחר לגמרי ממה שהיה, ובכך שר' יוחנן שיעבד אותו לתורה, כבר היה נחשב "כאילו עשאו", וזאת ידע ריש לקיש.

דבר זה של "שיעבוד לתורה" היה אף קודם מתן תורה, אך לאחר מתן תורה התחדש דבר נוסף, ש"כל המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו", והכוונה בזה ללימוד התורה ממש כמו שמשה רבינו לימד את בני ישראל, וזה היה רק לאחר מתן תורה (אף שאבותינו הקדושים למדו תורה לפני שניתנה), כי רק אז לימוד התורה היה בגדר של חובה. על לימוד התורה נאמר במשנה (ב"מ ב, יא): "אבדת אביו ואבדת רבו - של רבו קודמת, שאביו הביאו לעולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא". אם אביו שהביאו לעולם הזה נקרא מולידו, כל שכן שרבו שלימדו תורה ומביאו לחיי העולם הבא יקרא "כאילו מולידו". זה היה השלב השני אצל ריש לקיש, כי בתחילה עשאו ר' יוחנן מליסטים לבן אדם, ע"י קבלת עול תורה, ולאחר מכן ר' יוחנן לימד אותו תורה ועשאו לגברא רבה וכאילו הולידו.

בזמן מתן תורה כאשר עם ישראל אמרו כאחד: "נעשה ונשמע", כבר אז קיבלו על עצמם עול תורה, ונחשב למשה שכאילו עשאם, אולם כאשר קיבלו את התורה הקדושה, אז נוצרה המציאות של לימוד התורה בגדר של חיוב, שזה במדרגה הרבה יותר גבוהה ונחשב המלמד "כאילו ילדו" לתלמיד. א"כ מה שכתוב כאן: "**אלה תולדות אהרון ומשה**", מתי נהיה לתולדות אהרון ומשה? "**ביום דיבר ה' אל משה בהר סיני**", כשנהיה מושג של "תורה" ממש, אז היתה יכולה להתהוות מציאות של כל המלמדו תורה כאילו ילדו.

לימוד זה של "כאילו ילדו", נאמר דווקא על בני אהרון, כי אצלם יש חידוש מיוחד. במשנה שם נאמר: "אבדת אביו ואבדת רבו - של רבו קודמת, שאביו הביאו לעולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא. ואם אביו חכם - של אביו קודמת". וכן הדין אם: "היה אביו ורבו בבית השבי - פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו. ואם אביו חכם - פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו". וכן נפסק ב'שולחן ערוך' (יו"ד רמד, לד), וכתב הרמ"א שאם אביו חכם הוא קודם אף אם אינו שקול בחכמה כרבו. אולם כל זה הוא דווקא אם אביו אינו תלמידו של אותו רב, כי א"כ אזי שניהם חייבים בכבוד אותו רב ואז אין דין להקדים את אביו, אף אם הוא חכם.

בני אהרון, היו חייבים בכבוד אביהם, שגם היה מולידם וגם לימד אותם תורה, אף שלא היה רבם המובהק, וכמו שנאמר בגמרא (ערובין נד:): "תנו רבנן, כיצד סדר משנה? משה למד מפי הגבורה, **נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו**. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה.

נכנסו בניו ושנה להן משה פירקן, נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן וכו'... נסתלק משה, **ושנה להן אהרן פירקן**. נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקן". נמצא, שאע"פ שהיה עיקר לימודם של בני אהרון מפי משה, מ"מ, גם אהרון היה רבם, אע"פ שלא היה רבם המובהק.

על שאר העם שלא למדו תורה מאביהם, אין צורך לומר שמשה שלימדם תורה "כאילו ילדם", החידוש הגדול הוא דווקא בבני אהרון, שהיה מקום לומר שמכיוון שהם לומדים תורה גם מאהרון אביהם, לא יחשב כאילו משה ילדם. לכן התורה היתה צריכה לומר, שגם אצלם נאמר כאילו משה ילדם, כי משה רבינו לימד תורה גם את אהרון אביהם והיה לו לרבו המובהק, וגם הם וגם אהרון אביהם חייבים בכבודו, ולכן משה כאילו ילדם.

באבוד רשעים רינה - [סנהדרין לט:]

אמר רבי אחא בר חנינא: "בַּאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה" - באבוד אחאב בן עמרי רנה. ומי חדי קודשא בריך הוא (וכי הקב"ה שמח) במפלתן של רשעים? והכתיב וכו'... לפי **שאין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים**, דאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן: מאי דכתיב "ולא קרב זה אל זה כל הלילה"?, באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקדוש ברוך הוא, אמר להן הקדוש ברוך הוא: "מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני"? - אמר רבי יוסי בר חנינא: **הוא אינו שש** אבל אחרים משיש (הוא עצמו אינו שמח אבל גורם לכך שאחרים ישמחו). ולפי"ז ה"רינה" שבפסוק של איבוד הרשעים אינה מוסבת כלפי הקב"ה, אלא על אלו שסבלו מהם.

אולם בתוספתא (סנהדרין יד, י) לגבי עיר הנידחת נאמר: "כשם ששמחה לפני המקום בקיומן של צדיקים, כך **שמחה לפני המקום** באבדן של רשעים שנאמר: ובאבוד רשעים רינה". ומשמע מכאן שהרינה היא השמחה שיש לקב"ה באיבוד הרשעים, וא"כ קשה האם הקב"ה שמח במפלתם של הרשעים או לא?

קודם שנבוא ליישב בס"ד, יש להקשות עוד, שהרי מכאן משמע שאין לומר שירה והלל על מפלתן של הרשעים, וכן אומר גם הכתוב: "בנפול אויבך אל תשמח".

ואילו במסכת ברכות (ט, ב) נאמר: "ק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר 'הללויה' עד שראה במפלתן של רשעים, שנאמר: "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה", והלא אסור לומר הלל על מפלתן של הרשעים?

בספר מרפסין איגרא (פר' בשלח) כתב לתרץ, שיתכן ששירתו של דוד המלך לא הייתה על מפלת הרשעים, אלא על גודלו וטובו ורוב חסדיו של הקדוש ברוך הוא. אלא שדוד

המלך לא היה יכול לשבח ולפאר לה' כל עוד דרך רשעים צלחה, לכן רק כאשר ראה במפלת הרשעים, יכול היה דוד המלך לשבח ולהודות לה' את כל התשבחות.
עוד תירץ שם, עפ"י הגמרא בברכות (י, א) שמספרת על חבורת בריונים שהתגוררה בשכנותו של רבי מאיר, הללו לא חדלו מלהציק לרבי מאיר השכם והערב, ולאחר שהגיעו מים עד נפש התפלל עליהם רבי מאיר שימותו. אמרה לו ברוריה אשתו, שאם הסיבה לתפלה זו הוא הפסוק הנאמר בתהילים "יתמו חטאים מן הארץ", האם כתוב "חוטאים"? "חטאים" כתיב! ולכן יש להתפלל לחזרת הבריונים בתשובה, ואז, יתמו ה"חטאים" מן הארץ.
על פי דברי הגמרא הללו, המכוונים לפסוק זה בתהילים, נמצא, שדוד המלך התפלל ושמח על איבוד הרִשעה והחטא, אבל לא על אובדן ומפלת האנשים הרשעים.
ולפי"ז אפשר ליישב גם מה שהקשנו אם הקב"ה שמח במפלת הרשעים, שבגמרא שם מדובר באיבוד הרשעים עצמם, על זה נאמר: "הוא אינו שש אבל אחרים משיש" משום שאינו רוצה במיתת הרשעים אלא בחזרתם בתשובה. ומה שנאמר בתוספתא שיש שמחה לקב"ה באיבוד הרשעים, צריך לומר שהשמחה כאן אינה על איבוד הרשעים החוטאים, אלא על איבוד החטאים.
וב'צוארי שלל' לרבינו החיד"א (בהפטרת פר' נצבים אות ג) כתב, שבאותה השעה שהיו טובעים אין לומר שירה לפי שעדיין לא נתגלה הנס, אך אחר שטבעו, יכולים הכל לומר שירה, ודייק זאת מהלשון שאמר הקב"ה: "מעשה ידי טובעים בים", בלשון הווה, שעתה הם טובעים ובשעה זו אין לומר שירה, אך אח"כ ישראל אמרו שירה שכבר טבעו ונתגלה הנס. ובספר 'ראש דוד' (פר' בשלח) כתב, שדווקא בשעת ריתחא, שהקב"ה עושה דין ברשעים, אז אין לומר שירה, אבל לאחר שיעבור זעם אומרים שירה, וזה שאמר דוד המלך ע"ה: כאשר "רשעים עוד אינם", אז "ברכי נפשי את ה' הללויה".

חלק לעולם הבא - [סנהדרין צ.]

נאמר במשנה: כל ישראל יש להם **חלק לעולם הבא**, שנאמר: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר".
הגמרא בתענית (כב.) מספרת על רבי ברוקא חוזאה ששאל את אליהו הנביא בשוק הנקרא ''בי לפט'', האם יש בשוק זה ''בן העולם הבא''? אליהו הנביא הצביע על שני יהודים שהיו משמחים בני אדם ואמר: "אלו בני העולם הבא". ולכאורה קשה, הרי "כל

ישראל יש להם חלק לעולם הבא", וא"כ למה אליהו הנביא הצביע רק על שני יהודים אלו בלבד?

ה'בן איש חי' בספרו "בן יהוידע" (שבת קנג.) כתב: "כל שנאמר בו "**בן העולם הבא**" אינו צריך סיוע מאחרים בעלייתו, אדרבה הוא יהיה מסייע לאחרים להעלותם עמו. אבל מי שנאמר בו "**חלק לעולם הבא**" הוא צריך לסיוע של צדיקים אחרים בעלייתו בסוד הבינה הנקרא העולם הבא".

ומעין זה כתבו התוספות (כתובות קג:), שבגמרא נאמר: "כל מי שהיה בהלוויתו של רבינו הקדוש **מזומן לחיי העולם הבא**". והקשו התוס', "והרי כל ישראל יש להם **חלק לעולם הבא**" ותירצו, ש"**מזומן** לעולם הבא" הוא ללא דין וללא יסורים. וכתב המהרש"א (חידושי אגדות סנהדרין צ.) שלכל ישראל יש חלק לעולם הבא - לאחר כל התיקונים, העונשים והזיכוכים.

ולפי"ז מובן שאמנם לכולם יש רק "חלק לעולם הבא", אולם אותם יהודים בשוק, שהיו משמחים בני אדם, זכו להיות "בני העולם הבא", שהם מזומנים לעולם הבא תיכף ומיד לאחר פטירתם, ללא דין וללא יסורים.

? אומרים בשם ה'חפץ חיים', שאמנם "כל ישראל יש להם **חלק** לעולם הבא", לכל אחד יש **חלק**ת קרקע, אך תלוי איך מעבדים אותה. אם אדם לומד תורה ומסגל לעצמו מצוות ומעשים טובים, הרי הוא שותל שתילים יפים, עצים מלבלבים ופירות מתוקים ומשובחים, שלעתיד לבוא יתענג ויתבשם מהם. אבל אם בעולם הזה, עולם המעשה, ביטל זמנו ולא סיגל לעצמו תורה, מצוות ומעשים טובים, הרי החלק שלו בעולם הבא "עָלֶה כָּלוֹ קִמְשֹׁנִים, כָּסּוּ פָנָיו חֲרֻלִּים וְגֶדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה" (משלי כד, לא), וכמה בושה וכלימה מחכה לו לעולם הבא.

נמצא שככל שאדם ישקיע יותר במצוות ומעשים טובים שעושה בעולם הזה, כך העולם הבא שלו יראה מושקע ומפואר יותר, כי כל מצווה שאדם מקיים בעולם הזה, הרי היא לבנה ואריח לעולם הבא ובה יבנה את ביתו לאחר 120 שנה.

יש ואדם הולך לבית עולמו ורואה שם בחלקו אילנות יפים וטובים אולם הפירות קצת יבשים, הוא שואל: "מה קרה כאן?", ואומרים לו: "אמנם קיימת מצוות ומעשים טובים, אבל לא שלחת מספיק מים כראוי לך, ו"אין מים אלא תורה". אמנם למדת תורה, אבל לא ניצלת את מלוא כשרונותיך. אמנם קיימת מצוות, אבל רק כדי לצאת ידי חובה, בלי נשמה ובלי כוונה כמצות אנשים מלומדה. חבריך התפללו בהתלהבות, שמחו

בעת קיום המצוות כמוצאי שלל רב, עסקו בתורה בהתמדה ובחשק גדול, ואילו אתה התרשלת בזה".

לכן ידע כל פעול ויבין כל יצור שהעולם הזה הוא עולם העשייה, "היום לעשותם ומחר לקבל שכרם". ע"י תורה ומצוות שהוא מקיים בעולם הזה - מעבד הוא את החלק שלו בעולם הבא, ו"מי שטרח בערב שבת, יאכל בשבת". על כן נשתדל לקיים מאמר החכם מכל אדם: "כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה, כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה" (קהלת ט, י). ויהי רצון שנזכה להצליח בתכליתנו, לאסוף כמה שיותר תורה מצוות ומעשים טובים בשמחה ובהתלהבות, אשר יהיו לנו לתועלת עצומה בעולם הבא.

בני דור המבול - [סנהדרין קח.]

תנו רבנן: דור המבול אין להם חלק לעולם הבא וכו'... "ויאמר ה' לנח קץ כל בשר בא לפני", אמר רבי יוחנן: בא וראה כמה גדול כחה של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר: "כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ".

במדרש (ב"ר ל"א) נאמר: "קץ כל בשר בא לפני - הגיע זמנם להקצץ, הגיעו קטגורים שלהן לפני. וכל כך למה? "כי מלאה הארץ חמס מפניהם". איזהו חמס ואיזהו גזל? אמר רבי חנינא: **חמס, אינו שווה פרוטה**, וגזל ששווה פרוטה, וכך היו אנשי המבול עושים היה אחד מהם מוציא קופתו מליאה קטניות, והיה זה בא ונוטל פחות משווה פרוטה וזה בא ונוטל פחות משווה פרוטה, עד מקום שאינו יכול להוציאו ממנו בדין". דבר אחר, "כי מלאה הארץ חמס" אמר רבי לוי, חמס זה **עבודת כוכבים**, חמס זה **גילוי עריות**, חמס זה **שפיכות דמים**, חמס זה עבודת כוכבים שנאמר "כי מלאה הארץ חמס", חמס זה גילוי עריות, שנאמר "חמסי ושארי על בבל", חמס זה שפיכות דמים, שנאמר: "מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי", חמס כמשמעו".

בני דור המבול הקפידו מאוד שכאשר הם גוזלים וחומסים מהשני, שלא יהיה יותר משווה פרוטה. דבר זה הוא תמוה מאוד משם שאנשי דור המבול לא מנעו מעצמם כל תועבה, ע"ז, גילוי עריות, שפיכות דמים, הם עברו על כל התורה כולה, הם היו גוזלים בכח אשה מיד בעלה ועושים דברים נוראים, אולם הם בכל זאת מדקדקים לקחת רק פחות משווה פרוטה. כיצד זה מסתדר?

הגרש"מ שבדרון למד מכאן דבר פלאי בכוחות נפש האדם. שיכול הוא לעשות כל תועבה, ועם זאת, בתוך זוהמת העברות אשר הוא שקוע בהן, יכול הוא גם לחשוב את עצמו לצדיק שמדקדק בדברים מסוימים, ואין הוא מרגיש כלל סתירה בנפשו על קיצוניות מעשיו. מצד אחד הוא נהנה מגזל, ומאידך מתענג על כך שהוא צדיק, שהרי לקח פחות משווה פרוטה, שאין עליו השבון.

הוא סיפר שפעם, בעודו הולך באחת מסמטאות ירושלים ת"ו, ראה מרחוק אנשים עוברים ליד מקום כלשהו, סותמים את אפם ובורחים משם כל עוד נפשם בם. כאשר הוא הצליח להתגבר על ריח הצחנה והתקרב למקום, הוא ראה מחזה נפלא: המדובר היה בבור ביוב מרכזי ענק, שהיה פתוח לצורך תיקון תקלה. ובתוכו היו כמה פועלים ערביים. אחד מהם פינה לעצמו מקום בתוך בור הביוב המצחין, ישב ע"ג צידנית והתענג באכילת פיתה עם פלאפל. היה אפשר להבחין שגודל תענוגו שווה למי שאוכל במסעדה יוקרתית, יושב על כסא מרופד ואוכל עם כלים נאים, ממש אותו התענוג היה לאותו פועל ערבי בתוך הביוב המצחין...

הרב למד מזה מוסר השכל עמוק ונורא - הרי כולם כבר ממרחק רב לא היו יכולים לסבול את הריח, ואילו הפועל הערבי יושב לו בתוך בור הביוב, מקור הצחנה, ומוצא מקום בנפשו ליהנות ולהתענג על פלאפל חם וטוב. הכיצד אין הוא נגעל מהריח הנורא?!

אלא, שכאשר האדם נמצא "בתוך" הסירחון אין הוא מרגיש!!!

וכך הוא גם ברוחניות, כמו דור המבול שעברו על כל התורה כולה ולא הרגישו כלום כי אפם היה סתום ולבם היה אטום, ולכן היו יכולים להתענג על דקדוק של גזלה בפחות משווה פרוטה. תכונה זו קיימת בכל אדם, שכאשר הוא שקוע בתאוות ועבירות, לבו נאטם ואין הוא מרגיש בזוהמת נפשו. וכאשר הוא עושה איזשהו מעשה טוב או מצוה קלה, כבר חושב את עצמו לאדם טוב וישר, ממש "צדיק", וכל שאר המעשים הרעים שעושה, לדעתו הם רק בגדר של נפילה בלבד ואינם מעידים על מהותו הנפשית.

הכתוב אומר (בראשית ד, ז) "לפתח חטאת רובץ", מרגע שנולד האדם מתלבש עליו היצר הרע ומפתה אותו לעבירה, נאמר בגמרא (סוכה נב:) שבתחילה יצר הרע כמו הלך שהולך ממקום למקום, אח"כ הוא כאורח נוטה ללון, ולבסוף הופך להיות בעל הבית על האדם, כיוון שהאדם בצעירותו נשלט ע"י היצר וכל מחשבות ליבו רק רע כל היום ממילא אין הוא יכול להבדיל בין רצונותיו לבן רצון יצרו. כח היצר לשעבד את ליבו של האדם ובמשך הזמן הופך הוא לאסיר יצרו. כמו שאמרו חז"ל (קידושין מ): "כיוון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו" - נעשתה לו כהיתר. השכל אינו מבין שבעצם כולו חי תחת

שלטון היצר הרע. אולם כל זאת הוא לפני שמתחיל לעסוק בתורה. כאשר אדם עוסק בתורה ועמל בה ובפרט בלימוד המוסר, קדושת התורה מסייעת לו להתיר את השכל שלו מכבלי הלב. האדם מקבל שכל ישר ודעת תורה אמתית, ואז זוכה להבחין בין רצונו האמתי לבין הרצון המדומה מצד היצר הרע המפתה אותו. אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, כי אז הוא שולט בשכל ישר על רצונות הלב ותעתועי היצר.

הקב"ה הודיע לנח שהוא הולך להשמיד את העולם, "קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי", מדוע? הגר"י אברמסקי ביאר, שבכל חברה מתוקנת וודאי שיש גם כמה פושעים, אולם רוב אנשי המקום נוהגים כשורה, ואת אותם הפושעים הסוררים דנים בבית משפט ומענישים. הבעיה הגדולה היא כאשר הפשע נהפך להיות לנורמה. על עוונות בני דור המבול נאמר: "וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים", ומשמע שאותה השחתה היתה גלויה וידועה רק לפני האלקים, בני דור המבול עצמם לא ראו כל השחתה במעשיהם. כה גדולה היתה ההשחתה עד שנעשתה להם לדרך ושיטת חיים לכתחילה שאין בה כל פסול. הקב"ה אמר: "כִּי הִשְׁחִית **כָּל** בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ" - אם החברה בכללותה היתה מתוקנת, אפילו אם יש בה כמה פושעים, ניתן לטפל בהם. אבל אם ההשחתה הפכה להיות צורת החברה כולה, אז אין ברירה, אלא להרוס הכל ולבנות עולם חדש.

הקב"ה אמר לנח: "**קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי, כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם, וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ**", וכתב רש"י: "לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל". אע"פ שעברו על כל העבירות הכי חמורות, הקב"ה כילה אותם בגלל עוון הגזל.

במדרש (ויק"ר לג, ג) נאמר: "קופה מלאה עוונות, גזל מקטרג בראש כולם". ופירש ה'חפץ חיים' עפ"י המשנה (אבות ד, יג): "העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד, והעובר עבירה אחת קונה לו קטגור אחד". ונמצא שמכל מעשה ממעשי האדם, אם טוב או רע, נברא מלאך. והדבר תלוי ביד האדם היאך ייברא אותו המלאך, שאם עשה את המצוה בדקדוק, בחשק ובהתלהבות, הרי שגם המלאך הנברא ממעשה זה יוצא בריא וחזק, ומלא חשק להליץ טוב עליו. אולם אם עשה את המצוה בקרירות ובעצלות, גם המלאך הנברא מזה יהיה חסר, קר ועצל. וכן הוא גם להיפך בעבירה, שהכל תלוי באופן עשיית המעשה.

ולכן קופה מלאה עוונות גזל מקטרג בראש, מפני שכל עברה שאדם עושה, אינו עושה בעזות וביד רמה, אלא מתבייש בעבירה ומסתיר אותה. ולכן גם המקטרגים היוצאים מן העבירות אינם חצופים כל כך, ואין הם ממהרים לקטרג עליו. ברם כאשר אדם הולך לגזול ולקחת לעצמו דבר השייך לחברו, הרי הוא הולך בחוצפה ובעריצות, וגוזל בחזקה

וביד רמה. לכן גם המקטרג שנברא ממעשה זה, הוא חצוף גדול, פותח פיו לפני כולם ומקטרג ביד רמה, וממנו לומדים כל שאר המקטרגים וגם הם פותחים פיהם לקטרג. ('לב שלום')

בעל ה'שואל ומשיב' ביאר זאת בטוב טעם, עפ"י משל: עוף השלך השליך פעם את מקורו הארוך לתוך המים ושלה בפיו דג. טרם הספיק השלך לבלוע את טרפו, שמע את הדג מתחנן על נפשו מתוך המקור: "בבקשה ממך עוף רחמן וטוב לב, אנא ממך, אל תמית אותי ואל תשחית בריה שברא בורא העולם". כאשר הדג פתח את פיו להתחנן על נפשו, נשר מפיו דגיג קטן וחסר ישע שהיה בדיוק לפני בליעה כאשר תפס השלך את הדג. אמר לו השלך: "אתה צבוע, אם אתה אוכל את אחיך, מדוע שאני לא אוכל אותך?!" זהו גם עומק הביאור של מאמר חז"ל על הגזל שחתם את גמר דינם. הרבה עוונות קטרגו כדי להעניש את בני דור המבול. הם אכן היו ראויים לעונשים חמורים, אלא שמידת הרחמים מנעה זאת. עוון הגזל לא היה גורם העונש, אלא רק סיבת העדר מידת הרחמים. שכן אם הם לא מרחמים, גם הם אינם ראויים לרחמים. ('לקח טוב')

ידוע לנו מדברי חז"ל, שכאשר הקב"ה רוצה לעורר את האדם החוטא לתשובה, בהתחלה הוא פוגע רק בממונו של האדם ואם זה לא עוזר והאדם אינו מבין את הרמז, ולא שב בתשובה, אז הוא פוגע בגופו, בבריאותו ואפילו בחייו. א"כ מדוע בדור המבול הקב"ה לא פגע קודם בממונם אלא ישר פגע בגופם? משום שהכסף והממון שהיו ברשותם לא היו שלהם! הכל היה גזול! וממילא היתה הפגיעה מיד בגופם, בחייהם. ולכן לא נחתם דינם אלא על הגזל.

מי שחוטא בעוון הגזל, הורס הוא יסודות התורה ועוקר שורש האמונה, שכל מצוות התורה תלויים בה, ואין חמור מכל האיסורים שבתורה מעונש הגזל.

אנשי סדום - [סנהדרין קט.]

תנו רבנן: אנשי סדום אין להן חלק לעולם הבא, שנאמר: "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד", רעים - בעולם הזה, וחטאים - לעולם הבא. אמר רב יהודה: רעים - בגופן, וחטאין - בממונם.

סדום הייתה עיר של עשירים, האדמה שם היתה פוריה וגידלה פירות וירקות משובחים במיוחד. כאשר הסדומי היה חופר באדמה כדי לנטוע אילנות, היה מוצא זהב ואוצרות לרוב. הסדומיים התגאו מאוד בעושרם, שכחו את ה' שממנו הכל והרבו לחטוא: הם חמדו אוצרות, גזלו וחמסו את רעיהם. הם שנאו אורחים וביותר שנאו את העניים

המסכנים שנחשבו כמי שרוצים לכלות את ממונם. הם הניחו שרבים ירצו להתגורר בעירם, ותוך זמן קצר הם עלולים להפוך למדינת סעד. על מנת להרחיק מתחומם עניים ואורחים, הם חוקקו את חוקי סדום הידועים לשמצה.

אחד החוקים שלהם היה שאדם שהולך על הגשר כדי לחצות את הנהר ישלם חמישים זהובים ואילו מי שהולך מסביב ישלם מאה זהובים. וכן מי שיש לו פרות חייב לרעות את כל הפרות של אנשי סדום פעם אחת בשנה, ומי שאין לו, עליו לרעותן יומיים בשנה. החוקים הללו נועדו כדי לאותת לכל אלו שאין להם כסף או רכוש להתרחק מהמקום: אם אין לך חמישים זהובים - אל תעלה על הגשר, ואם אינך עשיר - אל תכנס לסדום! רק מי שהוכיח שהוא יכול לשלם, יכול היה להתקבל בסדום כאורח מן השורה (כמו לוט שהיה עשיר גדול והתקבל בכבוד), ומי שלא היה בעל אמצעים, תושבי סדום כבר דאגו להראות לו את הדרך החוצה (בעיקר החוצה מהעולם).

אנשי סדום האמינו כנראה ב'תורת האבולוציה' לפיה הם קופים מפותחים, ולכן הם אימצו לעצמם את חוקי הג'ונגל שקובעים שמי שחזק שולט והחלשים נעלמים ונאבדים. כאשר נמר נפצע בג'ונגל, אף אחד לא דואג לו למזון, אלא להיפך, הוא עצמו דואג לכולם למזון באמצעות בשרו שלו והוא מהווה מאכל לחיות היער. כך גם נהגו הסדומיים, כל אחד דאג לעצמו תוך כדי שהוא רומס את החלשים המסכנים.

השקפת התורה, להבדיל, שונה לגמרי - האדם אינו קוף מפותח ח"ו, אלא נזר הבריאה, ולכן הוא אינו יכול להתנהג כמו בג'ונגל. התורה מחנכת אותנו למצות צדקה, על האדם לדאוג לזולתו ולעזור לחלשים, כי האדם לא נברא בשביל עצמו, אלא למען השני, ותפקידו להיטיב לזולתו ככל יכולתו!

אם בא אל סדום עובר אורח, קמו עליו תושבי העיר, שדדו אותו, היכוהו והשליכוהו ערום לרחוב עד אשר גווע ברעב, כי כך היה החוק, שאין להגיש עזרה לאביונים, ומי שהיה מרחם עליהם היה נדון למוות. מספרים שפעם אחת יצאה פליתית, בתו של לוט, לשאוב מים מן הבאר. בדרכה פגשה באיש אחד עני, כחוש וחיוור, אשר כמה ימים לא בא אוכל לפיו. היא ריחמה עליו, והתחכמה להחביא לחם בכדה ולהביאו לעני כאשר היא חולפת על פניו. כך היא נהגה מדי יום ביומו. אנשי סדום תמהו והתפלאו מאוד כיצד העני הזה מאריך ימים למרות רעבונו. הם הפעילו את יחידת הבילוש המיוחדת של משטרת סדום ולאחר חקירה סמויה וממושכת נודע להם ממעשה פליתית.

היא הובאה לפני השופטים הסדומיים והם ציוו למשוח את גופה בדבש ולהעמיד אותה לפני הדבורים. עקצו הדבורים את בשרה, עד שלא היתה יכולה לשאת את הכאב, הנערה

בכתה, התחננה, צעקה צעקה גדולה ומרה אשר עלתה עד השמים ולבסוף היא מתה מתוך ייסורים קשים ונוראים.
ממעשה זה רואים אנו עד היכן הגיעה רשעותם של אנשי סדום. הם לא פסקו לערוף את ראשה, כי אם כן, היא היתה מתה מיד, הם רצו הצגה בחינם - לראות כיצד אותה נערה שריחמה על העני סובלת, מתחננת, מתייסרת, צורחת מכאבים ומשוועת לעזרה. הם רצו ליהנות מהצעקות, לשמוע כמה שעות את זעקותיה המגיעות עד לב השמים. מעשה זה מייצג את מהותם של הסדומיים, שכל תכליתם לא היתה רק כדי להיטיב לעצמם, אלא בעיקר כדי להרע לשני. הם לא עשו עבירות בגלל שלא יכלו להתגבר על היצר הרע, אלא מתוך אכזריות לשמה, על כגון זה נאמר: "חטאתם כי כבדה מאוד" ולכן נגזרה עליהם כליה, והקב"ה המטיר עליהם אש וגופרית.

עוון המרגלים - [סנהדרין קח. קט:]

מרגלים אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: "וימותו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה'" וימותו - בעולם הזה, במגפה - לעולם הבא.
על המרגלים נאמר: "**וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ**", לומר שכל ביאתם היתה לשם הליכה, שהוא לשון פירוד וריחוק. היו להם חשבונות רבים, כביכול "לשם שמים", מדוע עליהם להוציא דיבה רעה על הארץ: ארץ ישראל היא קדושה יותר מכל הארצות, ועליה נאמר: "וְלֹא תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ". כלומר מכיוון שהארץ קדושה היא, איננה סובלת אנשים העושים מעשים רעים המטמאים אותה. המרגלים ראו כהוכחה לכך שבכל מקום שעברו מצאו קוברי מתים. הם הבינו שיש בכך פיקוח נפש ואסור שעם ישראל, אשר מטבעו הוא "עם קשה עורף", יתגורר בארץ זו (דבר זה המרגלים טענו גם לעם באומרם: "ארץ אוכלת יושביה היא").
אולם, חשבון זה שהינו כביכול "לשם שמים" היה רק כלפי חוץ, בתוך תוכם הם חשבו בלבם, שכאשר עם ישראל יכנסו לארץ כנען, כבר לא יהיה צורך בהם כנשיאים, ויעבירו אותם מתפקידם, ויותר לא יהיו מראשי העם. ובמילים אחרות: "**כבוד**". וכן כתב הרמח"ל (מסילת ישרים פ"יא): "הכבוד הוא שגרם למרגלים להוציא דבה על הארץ, וגרמו מיתה להם ולכל דורם מיראתם פן ימעט כבודם בכניסת הארץ, שלא יהיו הם נשיאים לישראל ויעמדו אחרים במקומם".
ודבר זה הוא לכאורה תמוה מאוד, מה חשבו להם המרגלים, שאם יעשו נגד רצון ה', ויוציאו דיבה רעה על ארץ ישראל, וכי ימשיכו להיות נשיאים?!

נראה לבאר עפ"י דברי הרמח"ל שכתב (שם סוף פ"ב): "ופשוט הוא שאפילו אם יפקח האדם על עצמו, אין בכוחו להנצל אילולי הקב"ה עוזרו, כי היצר הרע תקיף מאד, וכמאמר הכתוב: "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ה' לא יעזבנו בידו". אך אם האדם מפקח על עצמו, אז הקדוש ברוך הוא עוזרו וניצול מן היצר הרע, אבל אם אינו מפקח הוא על עצמו, ודאי שהקב"ה לא יפקח עליו. כי אם הוא אינו חס, מי יחוס עליו". כל זמן שהמרגלים היו במדבר, הם היו באמת אנשים גדולים וצדיקים, אך שם לא היה להם ניסיון של כבוד, כי לא היה להם חשש שיורידו אותם מנשיאותם. לכן הם לא השגיחו ולא עבדו על עצמם בעניין הכבוד, דבר זה בא לידי ביטוי כאשר הגיעו לארץ ישראל, אז הם חששו מפני ירידתם מהנשיאות ומיעוט כבודם. הם התאוו לכבוד, וכאשר ניכנס יצר התאווה לאדם, אזי **מסתלק ממנו השכל**. הם התחילו לחשוב, אולי באמת לא כדאי שהעם יכנס לארץ ישראל, הם ראו ענקים וערים בצורות ואת ריבוי ההלוויות, וראו בכך הוכחה לטענתם, כי "בדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכין אותו", עד אשר הגיעו לכפירה גמורה באומרם: "לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא **מִמֶּנּוּ**", כלפי ה' יתברך, שאפילו הוא כביכול אינו יכול לנצח את העם היושב בארץ.

ולכאורה קשה, כיצד יתכן שעם ישראל, שהיה דור דעה, האמין לדברי הכפירה של המרגלים?

רש"י (עה"ת) כתב, שבני ישראל ביקשו ממשה לשלוח מרגלים ומשה נמלך בשכינה, אמר הקב"ה: "אני אמרתי להם שהיא טובה, חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים". ועפ"ז ביאר הגר"י לוינשטיין: בני ישראל לא סמכו על ה' יתברך שאמר להם שהארץ טובה, לכן היה דינם שיוסר מהם עזר ה'. ללא עזר ה' נשאר האדם חסר דעה, ועלול האדם לטעות אפילו בדבר פשוט, לכן טעו בדברי המרגלים. לכן אחרי כל הנסים שראו במצרים, בקריעת ים סוף, במתן תורה ובהיותם במדבר, נמוג לבם של בני אותו הדור מפחד "ערים בצורות בשמים". זהו מצב האדם כאשר ה' יתברך מסיר ממנו את עזרתו! כה גדול כח היצר הרע!

הגר"מ פיינשטיין כתב, שחסרון האמונה שהיה בבני אותו הדור, נבע מכך שהיא לא באה מתוך עמל ויגיעה מצידם, אלא בדרך הקלה, ע"י נסים ונפלאות שראו מול עיניהם. באמונה כזו יש חסרון, שמתרגלים להאמין רק למה שרואים בלבד, לכן גם לאחר שראו את כל הנסים שה' יתברך עשה להם במצרים ובמדבר, עדיין לא האמינו שה' יעשה כן גם בכיבוש הארץ.

טענת המרגלים היתה, שאין כל יתרון לארץ כנען על ארץ מצרים, כי הרי גם ארץ מצרים נחשבה בעיניהם כארץ זבת חלב ודבש (כמו שמצינו בטענת דתן ואבירם בפרשת קורח: "הַמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם הִשְׂתָּרֵר"). **כאשר שבו** המרגלים מארץ כנען, הם העידו: "בָּאנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ **וְגַם** זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא", כלומר, אמנם גם היא ארץ זבת חלב ודבש כמו ארץ מצרים, אולם חסרונותיה מרובים, "כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ, וְהֶעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד, וְגַם יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם", לכן לא כדאי לעלות לשם ולהכנס לסכנה, עדיף לשוב למצרים, שאף היא ארץ זבת חלב ודבש.

על כך השיבו להם יהושע וכלב תשובה ניצחת: "הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ, **טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד**", הרבה יותר מארץ מצרים. "אֶרֶץ אֲשֶׁר **הִיא** זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ", שלא כטענת המרגלים, שארץ כנען, זבת חלב ודבש, **כמו** ארץ מצרים.

למעשה, בתיאור הארץ, המרגלים לא אמרו דברים לא נכונים, מבחינה חיצונית ושטחית הכל היה אמת: הענקים והנפילים, החומות הבצורות וההלוויות המרובות. אבל הצורה שבה הם אמרו את הדברים, כאילו הם מסתירים סוד, ובכך שהבליטו את השלילה, כל זה הפך את הסיפור לשקר (אע"פ שכל הפרטים הם אמת) ולדיבת הארץ. חטא נוסף היה בדברים שבאו בעקבות מה שסיפרו, והוא עצתם לבני ישראל שלא יכבשו את הארץ. משה רבינו ביקש לספר מה ראו, אך לא ביקש מהם לתת עצות, ונראה שעשו זאת גם בגלל גאווה ותאווה לכבוד, שהרגישו שהם נשיאים, חשובים, מראשי בני ישראל, ולא סתם שליחים.

העם והמרגלים היו מקטני אמונה בכך שלא האמינו שכל מה שהקב"ה עושה, הכל לטובה, היה להם ספק אם הארץ אכן טובה כמו שאמר להם ה' יתברך, וסופם היה שכפרו לגמרי ביכולתו של הקב"ה.

בפרשת המרגלים ראינו איך אנשים צדיקים, מראשי העם, יכולים להכשל בעוונות חמורים, כיוון שלא השגיחו בעצמם, כי ידעו שהם צדיקים, ובכך נתנו מקום ליצר הרע. ועל זה אמרו חז"ל (ברכות כט.): "אל תאמין בעצמך עד יום מותך", שצריך כל אדם ללמוד מוסר, לפשפש במעשיו ולערוך בכל יום חשבון נפש, ורק כך יוכל להכניע את היצר הרע.

קורח ועדתו - [סנהדרין קט:]

תנו רבנן: עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: "ותכס עליהם הארץ" - בעולם הזה, "ויאבדו מתוך הקהל" - לעולם הבא.

וצריך להבין כיצד העז קורח לחלוק על משה רבינו, גדול הדור, ומדוע היה עונשו להבלע חי באדמה.

בפרשת בראשית מתואר איך קין הביא קרבן לה' מפרי האדמה, והבל אחיו הביא מבכורות צאנו וקרבנו התקבל. קין קינא בהבל אחיו והיו פניו נפולות. ה' נגלה לקין ואמר לו: "הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ". כלומר, אתה יכול לבחור: הדרך הטובה, אם תיטיב- שאת, ע"י שתרומם מעשיך. ואם לא - תוסיף לחטוא כי עברה גוררת עברה. אולם קין בחר בדרך הקלה, במקום שישתדל יותר וירומם את מעשיו, הוא העדיף להוריד את הבל אחיו ובכך לגדול על חשבון אחיו, לכן קין הרג את הבל.

ב'שער הגלגולים' מובא, שמשה היה גלגול של הבל. בפסוק: "כִּי שִׁבְעָתַיִם יָקַם קָיִן", רמוזים הגלגולים שקין עבר בנפש רוח ונשמה: נשמה- יתרו (משה תיקן את נשמת קין בכך שנשא לאשה את צפורה בת יתרו). רוח - קורח (ודע, כי קרח בן יצהר, הוא מבחינת הרוח של קין מצד הרע שלו, כמו שנתבאר בפסוק "ויקח קרח", כי נתלבש זה הרוח הרע של קין בו, ולכן היה מקטרג להבל אחיו שהוא משה רבינו), נפש - מצרי שהרג משה בשם המפורש (וכך משה תיקן את בחינת הנפש של קין).

עפ"ז נראה לומר בס"ד, שלקורח (שנתלבשה בו רוחו הרעה של קין) נכנס יצר הרע גדול לחלוק על משה (שהיה גלגול של הבל), להוריד אותו ולגדול על חשבונו, בדיוק כמו שעשה בגלגול הקודם. אם היה מצליח להתגבר על אותו יצר הרע, והיה נכנע למשה רבינו, היה זוכה לתקן את נפשו של קין, אולם הוא בחר לחלוק עליו.

רש"י כתב: "ומה ראה קרח לחלוק עם משה, **נתקנא** על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור. אמר קרח: "אחי אבא ארבעה היו, שנאמר: "ובני קהת וגו'". עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה, אחד מלך ואחד כהן גדול, מי ראוי לטול את השניה, לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם, והוא מינה נשיא את בן אחיו הקטן מכלם, **הריני חולק עליו ומבטל את דבריו**".

מכאן משמע שהגורם לכך שקורח חלק על משה רבינו הוא הקנאה. לפי החשבון שקורח עשה לעצמו, קורח (שהיה פיקח, תלמיד חכם ובעל רוח הקודש) היה צריך לקבל את התפקיד הציבורי הבא, לא בשביל עצמו כמובן, הכל למען העם... אולם לפתע שומע על מינוי

נשיא חדש: "אליצפן בן עוזיאל". הרי זה נוגד את ההגיון הבריא של קורח החכם, ולכן צריך להגיע למסקנה הברורה: "כל מה שמשה אמר, לא היה זה עפ"י ה', אלא הכל אמר מעצמו. משה רוצה להשתרר על העם, ומסדר גם לאחיו הגדול תפקיד מכובד, "כהן גדול"... רק לקרוביו הוא דואג..."

עפ"י מה שאמרנו לעיל, שקורח היה גלגול של קין, אפשר להבין את עונשו. לאחר שקין הורג את הבל אחיו, הקב"ה מתגלה אליו ואומר לו: "מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ **צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה**, וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן **הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ** לָקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ". הוא גרם לכך שאחיו יצעק מן האדמה לאחר שפצתה את פיה, והתיקון לכך הוא שהאדמה תפתח את פיה, תבלע אותו (בגלגול של קורח) ואת כל אשר לו והוא יצעק מן האדמה: "משה אמת ותורתו אמת".

קורח טען על משה רבינו שהוא מתנשא ומחפש שררה, אך התורה מעידה עליו: "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָיו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה". אם קורח טוען על משה שהוא מתנשא מעליו, והתורה מעידה שהוא עניו מכל מי שעל פני האדמה, סימן הוא שמקומו של קורח מתחת לאדמה.

כפירתו של קורח במשה רבינו

אמרו חז"ל (ירושלמי סנהדרין פרק חלק ה"א): "באותה שעה אמר קורח, אין תורה מן השמים, ולא משה נביא, ולא אהרון כהן גדול". וקשה, איך קורח כפר בנבואת משה רבינו, והרי הקב"ה הבטיחו לפני מעמד הר סיני: "הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ **וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם**". וכתב הרמב"ם (איגרת תימן), שמי שכופר בתורה מן השמים ובנבואת משה רבינו, לא עמדו אבותיו על הר סיני. וא"כ קשה שהרי קורח ועדתו עמדו על הר סיני ובכל זאת כפרו ואמרו שמשה עשה הכל מעצמו ולא עפ"י ה' בנבואה!

ה'סטייפלר' ביאר, שמה שכתב הרמב"ם, שהמסתפק באמונתו אינו מזרע ישראל, אין זה אלא כשאין לאותו אדם סיבות אחרות להתבלבל באמונתו ולכפור. אבל אם ישתקע האדם בחטאים, כגון האוכל מאכלות אסורות או מתאווה למה שאסרה התורה, הרי אדם זה יתחיל לכפור כדי למלא את תאוותו, ואח"כ ישתקע בה יותר ויותר. על דברים אלו אין הבטחה של "וגם בך יאמינו לעולם", כי העולם הזה הוא עולם הבחירה, ואין דרך הרע סגורה בפני אף אדם, ואם רוצה להטמא, פותחין לו. כך היה אצל קורח (ועדתו),

שמתוך שנפגע כבודו על שאינו נבחר לנשיאות, כעס על משה, וכדי להתנקם בו החל בכפירה, ומתוך כך נמשך.

הרה"ג ר' נסים דיין שליט"א, אמר עפ"י זה, שההבטחה של "וגם בך יאמינו **לעולם**", מדברת דווקא על מי שנמצא בעולם, אולם, "רבי אלעזר הקפר אומר, הקנאה והתאווה והכבוד מוציאין את האדם **מן העולם**", וממילא, קורח שקינא והִתְאַוָה לכבוד, ויצא מן העולם, הוא אינו בכלל הבטחה זו.

לזכות את ישראל - [מכות כג: פרקי אבות]

במשנה נאמר: "רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **לְזַכּוֹת** אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ **הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה** וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר". הרי לן להדיא שריבוי התורה והמצוות זהו זכות לעם ישראל.

ואילו בגמ' (נדרים כב:) נאמר: "אמר רב אדא ברבי חנינא: אלמלא חטאו ישראל - לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא, מאי טעמא? "כי ברוב חכמה רוב כעס". ופירש רש"י: "לפי שבעטו וחטאו נוסף להם רוב חכמה, שאר הספרים, להטריחן יותר". מכאן משמע שריבוי התורה שה' נתן לעמו ישראל אין זה זכות אלא עונש.

וקודם שנבוא ליישב בס"ד, יש להקדים דבמדרש (בראשית רבה פרשת ט') נאמר: "אמר רב הונא "הנה טוב מאד", זו מדת הטוב, "והנה טוב מאד", זו מדת יסורין, וכי מדת יסורין טובה מאד?! אתמהא, אלא שעל ידיה הבריות באים לחיי העולם הבא, וכן שלמה אומר "ודרך חיים תוכחת מוסר", אמרת צא וראה איזו דרך מביאה את האדם לחיי העולם הבא? הוי אומר זו מדת יסורין". חז"ל אמרו שהיסורים טובים כי בכוחם לכפר על העוונות ולהביא את האדם נקי וזך לחיי העוה"ב.

וכתוב במדרש (ילקוט שמעוני תהלים תת"נ): "אמר רבי ביזנא, אין אדם בעולם בלא יסורין, חושש בשינו אינו יכול לישן, בעינו אינו יכול לישן, יגע בתורה אינו ישן, זה ער וזה ער, הוי "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ". כלומר, כולם סובלים ומתייסרים בעולם הזה בכל מיני סוגים של יסורים, אשרי מי שיסוריו הם ביגיעת התורה.

עפ"י כל זה נראה ליישב ולומר, שכאשר עם ישראל חטאו בעגל הם היו חייבים לקבל יסורים כדי לכפר על עוונם, אך ה' ית' שהוא רחום וחנון, רצה לזכות את ישראל שהיסורים יבואו ביגיעת ובעמל התורה ולכן הוסיף להם ספרים רבים, כדי שיתייגעו יותר בתורה ובכך יתקנו את חטאם ויבואו זכים ומזוככים לעוה"ב. ונראה שדבר זה רמוז

במילים "**לזכות** את ישראל", שזה מלשון זך ומלשון זיכוך. ודרשו חז"ל (מדרש רבה פרשת אמור) על הפסוק "אמרת ה' צרופה" - לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהם את ישראל. ועיין ברמב"ן בפי' לתורה (דברים כב, ו) מה שהאריך בענין זה.

"רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות"

זכיה זו לשון נצחון היא, כמו שאמר ר' אלעזר בן עזריה "ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות", ולא זכיתי - לא נצחתי, כמבואר במפרשי המשנה שם, וכוונת ר' חנניא בן עקשיא, שרצה הקדוש ברוך הוא ליתן לישראל הנצחון על יצרם הרע, לפיכך הרבה להם תורה ומצות שהם האמצעים המובחרים ללחום בהם נגד יצרם ולנצח אותו, ולכן הביא ראיה מהפסוק: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר", חפץ ה' שיצדק האדם ולא יתפתה אחר יצרו, ונתן לו כלי זיינו בידו, היא התורה, שהיא הפטיש שמפוצץ סלע להסיר את לב האבן מקרבם. (יד מרדכי)

מעשה קטן, אבל גדול - [עבודה זרה יח.]

תנו רבנן: כשחלה רבי יוסי בן קיסמא, הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו. אמר לו: "חנינא אחי, אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה? שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו, והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו, ועדיין היא קיימת, ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה [ומקהיל קהלות ברבים] וספר מונח לך בחיקך!", אמר לו: "מן השמים ירחמו". אמר לו: "אני אומר לך דברים של טעם, ואתה אומר לי מן השמים ירחמו?! תמהה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר התורה באש!", אמר לו: "רבי, מה אני לחיי העולם הבא?", אמר לו: "כלום מעשה בא לידך?", אמר לו: "מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים", אמר לו: "אם כן, מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי". אמרו: לא היו ימים מועטים עד שנפטר רבי יוסי בן קיסמא, והלכו כל גדולי רומי לקברו והספידוהו הספד גדול, ובחזרתן מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו. הביאוהו וכרכוהו בס"ת, והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור וכו'...

ונשאלת השאלה, מדוע ר' חנינא נקט דווקא במעשה זה שהתחלפו לו כמה שקלים של צדקה וכו'... שהוא כביכול מעשה פשוט וקל, כאשר הוא עושה מעשים גדולים ועצומים מתוך מסירות נפש עצומה כאשר הוא מקהיל קהילות ומלמד תורה ברבים!

קודם שנבוא ליישב, יש לשאול על המשנה הידועה (בסוף מסכת מכות): "רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר".

ולכאורה קשה, מדוע הקב"ה הרבה על עם ישראל מצוות, אם כדי להרבות בשכר, היה מספיק לתת מעט מצוות עיקריות ולשלם עליהן בכפל כפליים. ועוד שא"כ יצא שכרם בהפסדם, שאם לא יקיים רוב התורה יקרא רשע.

ונראה ליישב עפ"י הרמב"ם שכתב: (בפירושו למשניות): "מעיקרי האמונה בתורה כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים, אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה, הנה זכה בה לחיי העולם הבא, ועל זה אמר רבי חנניא כי המצוות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהן על מתכונתה ושלמותה, ובעשותו אותה המצוה החיה נפשו באותו מעשה.

וממה ששאל ר' חנניא בן תרדיון "מה אני לחיי עוה"ב", והשיבו המשיב "כלום מעשה בא לידך?", כלומר, נזדמן לך לעשות מצוה כהוגן? והשיבו כי נזדמנה לו מצות צדקה על דרך שלמות ככל מה שאפשר וזכה לחיי העוה"ב. ופירוש הפסוק "ה' חפץ למען צדקו" - לצדק את ישראל למען כי "יגדיל תורה ויאדיר".

בעניין לשון הרע - [ע"ז יט:]

מובא בגמרא: מכריז רבי אלכסנדרי: "מאן בעי חיי, מאן בעי חיי" (מי רוצה חיים), כניפו ליה כולי עלמא ואתו לגביה, אמרו ליה: "הב לן חיי" (כולם התקבצו אליו ואמרו: "תן לנו חיים"), אמר להו: "מי האיש החפץ חיים, נצור לשונך מרע", שמא יאמר אדם הואיל ונצרתי לשוני מרע אלך ואגרה בשינה תלמוד לומר: "סור מרע ועשה טוב", ואין טוב אלא תורה שנאמר: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו".

מעשה דומה לזה מצינו במדרש (ויקרא רבה טז, ב): "מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לצפורי והיה מכריז ואומר: "מאן בעי למזבן סם חיים" (מי רוצה לקנות סם חיים), אודיק עליה עלמא (כולם נתקבצו אליו, אך רק הסתכלו ולא קנו), ר' ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליניה (ישב בטרקלין ועסק בתורה), אמר ליה: "תא סק להכא זבין לי" (בוא, עלה אלי ומכור לי), אמר ליה: "לית את צריך ולא כדמותך" (אתה ושכמותך אינכם צריכים), אטרח עליה, סליק לגביה, הוציא לו ספר תהלים מכורך, הראה לו פסוק זה: "מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע". אמר ר' ינאי: "אף שלמה מכריז: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" - שומר מצרעת נפשו". אמר ר' ינאי: "כל ימי הייתי קורא מקרא זה

ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט, עד שבא רוכל זה והודיעני", לפיכך משה מזהיר את ישראל "זאת תהיה תורת המצורע" - המוציא רע".

והנה במעשה הרוכל יש לדקדק, מה זה משנה אם היה רוכל או חנווני שהוצרך להודיע שהיה המכריז רוכל, גם לשון מחזר צריך ביאור כי לשון זה שייך על החוזר לאחוריו והיה לו לומר מסבב, ומה העניין בזה שהיו העיירות סמוכות לצפורי. ולמה נאמר שהראה לו ספר תהלים מכורך, ומה היתה כוונת ר' ינאי שהוסיף לו ראיה מספר משלי, שאמר: "שומר פיו ולשונו וכו'".

ומצינו גם שינויים בין הכרזת הרוכל ובין הכרזת רבי אלכסנדרי:

הרוכל הכריז: "מי רוצה **לקנות סם** חיים", הזכיר לשון קניה, ורבי אלכסנדרי הכריז: "מי **רוצה** חיים", ולא הזכיר קנין, וגם לא הזכיר שום סם.

אצל הרוכל נאמר: "**אודיק** עליה עלמא" משמע שלא ביקשו לקנות כלום ממנו אלא רק הביטו עליו, ואילו אצל רבי אלכסנדרי כולם נאספו לקנות ממנו.

ה'כלי יקר' (פרשת מצורע) כתב ליישב כל זה עפ"י הנאמר בגמרא (ערכין טו:): "אמר רבי חמא בר חנינא: "מאי תקנתיה (מהי תקנתו) של מספר לשון הרע? אם תלמיד חכם הוא, יעסוק בתורה, שנאמר: "מרפא לשון עץ חיים", ואין "לשון" אלא לשון הרע שנאמר: "חץ שחוט לשונם", ואין "עץ חיים", אלא תורה, שנאמר: "עץ חיים היא וגו'", ואם עם הארץ הוא, ישפיל עצמו, שנאמר: "וסלף בה שבר ברוח". רבי אבא בר חנינא אמר: "סיפר אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד ברוח הקודש, שנאמר: "יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות", אלא מאי תקנתו שלא יבוא לידי לשון הרע? אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה וכו'".

בגמרא מובאת מחלוקת בין רבי אבא בר חנינא, לבין רבי חמא בר חנינא. רבי אבא סובר שמי שנכשל וסיפר לשון הרע, אין לו תקנה, כי לשון הרע הוא כמו חץ, שלאחר שנורה אינו יכול לעוצרו, כך גם דיבור אסור של לשון הרע, כבר נתפשט בכל העולם, ואינו יכול לחזור בו, לכן מן הדין אין לו תקנה כלל, אולם יש תקנה שלא יבוא לידי לשון הרע והיא ע"י לימוד התורה ושפלות. אבל רבי חמא סבר שיש תקנה גם למי שכבר נכשל וסיפר, ודייק זאת מהפסוק: "**מרפא** לשון עץ חיים", ש"מרפא" הוא לשון רפואה, ואין צריך לרפואה אלא מי שכבר חולה.

במעשה המובא לעיל, רבי אלכסנדרי שהכריז: "מי רוצה חיים", סובר כמו רבי אבא שמי שכבר סיפר לשון הרע, אין לו תקנה, על כן הלך למקומות כאלו בהם לא היו בעלי לשון הרע, והיה מזהירם ומלמדם דרך שמירת הבריאות שלא יבואו לידי לשון הרע, והיה

מכריז: "מי רוצה חיים", ולא הזכיר לשון סם וגם לא הזכיר לשון קניין, לפי שמי שבריא אינו צריך לסם רפואה, רק לעצות כיצד לשמור על בריאותו ולהתרחק מן הדברים המזיקים שלא לבוא לידי חולי, ועצות אפשר לקבל חינם. לכן גם כולם נקבצו ואמרו: "תן לנו חיים", כלומר עצות כיצד לשמור על הקיים, והוא ענה להם מתוך הפסוק: "מי האיש החפץ חיים, נצור לשונך מרע", שאמנם, הבריא שאינו מספר לשון הרע אינו צריך לתרופה, אך אינו יכול להרשות לעצמו שלא לעשות כלום וללכת לישון, אלא עליו לנצור לשונו ע"י "העשה טוב", שזה לימוד התורה.

אולם הרוכל מהמעשה השני, סבר כר' חמא, שיש תקנה אפילו למי שכבר סיפר, וידע זה מניסיון, כי גם הוא היה פעם "רוכל", כלומר, הולך רכיל ורגיל בלשון הרע, ואחר כך נתן אל לבו לשוב בתשובה וביקש דרכי הרפואה שהזכירו חז"ל, תלמיד חכם בתלמוד תורה, ועם הארץ על ידי שפלות רוח. וראה כי התרופות הללו הועילו לו, על כן מלאו לבו לזכות הרבים ולהחזיר בתשובה באותם מקומות שידע שיש בהם בעלי הלשון, כדי שלא יבואו לידי צרעת ויצטרכו לקורבנות ציפורים העושים מעשה פטיט. על זה נאמר שהיה מחזר בעיירות הסמוכות ל**ציפורי**, כלומר באותן עיירות בהן היו מרבים לפטפט ולספר רכילות ולשון הרע. הוא גם הכריז: "מי רוצה לקנות סם חיים", כי הם היו חולים הצריכים לסמי הרפואה, ותרופות צריכים לקנות במחיר מלא.

ולפי שאותם אנשים, כבר היה רגיל על לשונם לספר לשון הרע, ונעשה להם כהיתר, על כן לא ביקשו לקנות כלום ממנו ואדרבא "אודיק עליה", כלומר, הביטו עליו, כי דרך מואסי התוכחה שמביטים אחרי המוכיחם, לראות אם ימצאו בו שמץ פסול כדי להשיב לו: "תקן קודם את עצמך", לכך אמרו לו: "אתמול היית רוכל, הולך רכיל, והיום אתה רוצה לתקן דרכינו?! קשוט עצמך תחילה".

רבי ינאי סבר בתחילה כמו רבי אבא, שמי שנכשל בזה, אין לו תקנה. הוא קרא לאותו רוכל שסבר שהפסוק: "מרפא לשון עץ חיים" מדבר דווקא במי שכבר סיפר לשון הרע, לכן אמר לר' ינאי: אתה ושכמותך אינכם צריכים. מכל מקום ר' ינאי ביקש לדעת מהי התרופה, והרוכל הראה לו ספר תהלים כרוך, לרמז שלא דקדקו בזה מספיק, כי לפי הפשט האמתי (להוציא מדעת ר' אלכסנדרי), הפסוק: "מי האיש החפץ חיים וגו'", מדבר על מי שכבר נכשל ודיבר לשון הרע, שגם לו יש תקנה ע"י לימוד התורה הקדושה.

ר' ינאי קיבל את הדברים, והוסיף ראיה מהפסוק במשלי: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" - אם כוונת הפסוק: "מי האיש וגו'" שאין תקנה למי שדיבר, רק יש תקנה למי שלא דיבר, א"כ, לא מובן מה מוסיף המלך שלמה בפסוק: "שומר פיו ולשונו", אולם

לפי מה שנתחדש שהפסוק בתהלים מדבר על מי שכבר נכשל בדיבורו, שיש לו תקנה, א"כ מובן, ששלמה מוסיף שאף מי שאינו מדבר לשון הרע צריך להוסיף שמירה על שמירתו ולהזהר מלשון הרע.

ועל זה אמר ר' ינאי: "כל ימי לא הייתי יודע היכן מקרא זה פשוט", והיינו פסוק: "שומר פיו ולשונו", כי היה סבור שמי שסיפר, אין לו תקנה, ואם כן היה קשה לו מה הוסיף שלמה על דברי אביו, עד שבא רוכל זה והודיע שפסוק מי האיש החפץ חיים מדבר במי שכבר סיפר ואם כן שומר פיו ולשונו מדבר במי שלא סיפר עדיין.

בספר 'חובות הלבבות' כתב, שהמדבר לשון הרע יוצא נקי מכל נכסיו הרוחניים ומאבדם. לעתיד לבא, ליום הדין, מראים מצוות להרבה בני אדם שלא עשו אותן המצוות, ויאמרו: "הלא לא עשינו כל זה". וישיבו להם: "אותם שספרו עליכם רע, הם עשו אלו המצוות, ונוטלים אותן מהם ונותנים לכם". וכן לרשעים מראים עברות שלא עשו, וכשיאמרו: "הלא לא עשינו", ישיבו להם: "אלו העברות שעשו אותם כל אותם אנשים שספרתם עליהם לשון הרע, ונטלו מהם ונתוספו עליכם".

המלאך המגיד, אמר למרן ה'בית יוסף': "וגם בעניין הקמות אשר קמו נגדך, אין להרהר, כי הם לא יזיקוך אלא הועילו, כי מי שאומר לשון הרע על חברו, מנכין לו מזכיותיו ונותנים וכו' **הוא אמת ויציב**, ואילו היו יודעים בני אדם דבר זה, היו שמחים כשהיו שומעים שאומרים רע עליהם, כאלו נותנים להם מתנת כסף או זהב".

ומעשה באחד מן החכמים שספרו עליו רע, וכשנודע לו הדבר, שלח דורון לאותו שסיפר עליו, וכתב לו: אתה שלחת לי דורון מזכיותיך, ואני גמלתי לך בדורון זה ששלחתי לך.

יהודי שהיה רגיל מאוד בלשון הרע, הגיע פעם לאדמו"ר צדיק, וביקש תיקון לעוון זה. אמר לו הרב לשחוט תרנגול ולמרוט לו את הנוצות. את בשר העוף לחלק לעניים ואת הנוצות לפזר ברוח. אותו אדם עשה בדיוק מה שהרב אמר וחזר לשאול אם בזה נגמר ה"תיקון". ענה לו הרב שעכשיו רק מתחילים את התיקון. הרב ציווה עליו ללכת ולאסוף את כל הנוצות שפיזר. נבהל היהודי ושאל כיצד יכול הוא לאסוף את הנוצות שכבר התפזרו ברוח?! ענה לו הרב: "נוצות שפיזרת לפני שעה אין אתה יכול לאסוף, לשון הרע של שנים אתה חושב לתקן על רגל אחת?!

בזוהר הקדוש נאמר: "יש רוח אחת שעומדת על כל אותם מדברי לשון הרע, שכאשר מתעוררים בני אדם בלשון הרע או אדם אחד שמתעורר בלשון הרע, אז מתעוררת אותה הרוח הרעה הטמאה שלמעלה, הנקראת 'סכסוכא', והיא שורה על אותה התעוררות של לשון הרע שפתחו בה בני אדם, והיא עולה למעלה וגורמת בזו ההתעוררות של לשון

הרע מוות וחרב והרג בעולם, אוי לאותם שמעוררים לאותו צד רע ולא שומרים פיהם ולשונם ולא חוששים על זה, ולא יודעים כי בהתעוררות שלמטה תלויה ההתעוררות שלמעלה בין לטוב בין לרע".

כתב ה'חפץ חיים': "כְּלָל הוּא בְּכָל הָעִנְיָנִים, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. וְלָכֵן כְּמוֹ שֶׁהָאָדָם כּוֹבֵשׁ אֶת עַצְמוֹ וּבוֹלֵם פִּיו מִלְּדַבֵּר דִּבְרֵי גְנוּת עַל חֲבֵרוֹ וּלְעוֹרֵר מְדָנִים עָלָיו, כֵּן לְמַעְלָה אֵין הַמְקַטְרֵג יָכוֹל לִפְתֹּחַ פִּיו לְדַבֵּר קַטֵּגוֹרְיָא. לֹא כֵן אִם נִמְצָא, חַס וְשָׁלוֹם, דִּלְטוֹרְיָא בְּיִשְׂרָאֵל מִלְּמַטָּה, לְבַד מַה שֶּׁמְּעוֹרֵר בָּזֶה לְמַעְלָה הַבַּעַל דִּלְטוֹרְיָא עַל עַצְמוֹ קַטֵּגוֹרְיָא עֲבוּר עֲוֹנוֹתָיו, הוּא מְעוֹרֵר כֹּחַ הַקַּטֵּגוֹרְיָא עַל כְּלַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל יְדֵי זֶה בָּא הַשָּׂטָן וּמְקַטְרֵג עַל יִשְׂרָאֵל עֲבוּר עֲוֹנוֹתֵיהֶם וְתוֹבֵעַ דִּין עֲלֵיהֶם וְכִבְיָכוֹל מֻכְרָח לְהַעֲנִישָׁם עֲבוּר זֶה, וּמִי גָּרַם כָּל זֶה? הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע מִלְּמַטָּה".

אם ישראל עושים עברות בלא לשון הרע, נבראים מלאכים מקטרגים בלא פה, שלא יכולים לומר לשון הרע ולהלשין, אבל כאשר אומרים לשון הרע, אותם מלאכים מקבלים פה, ומקטרגים.

מכל האמור רואים אנו כמה חמור הוא עוון לשון הרע, אשר מעורר את השטן לקטרג על עם ישראל, וכמה מפסיד מי שנכשל בזה. הדרך להינצל מזה העוון היא ע"י לימוד הלכות שמירת הלשון, וספרי המוסר המעוררים על זה (כמו ה'חפץ חיים, שמירת הלשון), וכאשר יעסוק האדם בזה תהיה לו מודעות, וילמד להיזהר מלספר ומלשמוע לשון הרע ורכילות.

ויהי רצון שנזכה לשמור פינו ולשוננו ובכך נזכה לבניין בית מקדשנו, שייבנה במהרה בימינו, אמן.

לימוד הקרבנות - [מנחות קי.]

נאמר בגמרא: "אמר רבי יצחק, מאי דכתיב: 'זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם'? **כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם**". וכן (תענית כז.): "אמר אברהם: "רבונו של עולם, שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה?" אמר לו: "לאו" וכו'... אמר לפניו: "רבונו של עולם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם?" אמר לו: "**כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם**".

ועפ"י זה כתבו הטור והשולחן ערוך שטוב לומר בכל יום פרשת הקורבנות, כגון פרשת העולה, מנחה, שלמים, חטאת ואשם, וכשיסיים פרשת העולה יאמר: "רבון העולמים יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבתי עולה בזמנה, וכן יאמר בפרשת המנחה והשלמים והאשם".

בשו"ת "בית אפרים" מובא טעם לדבר זה: רבים הם דיני הקורבנות וקשים להבנה, בכדי להקריב קרבן, יש ללמוד היטב את כל דיני הקרבן. לימוד זה הוא מתיש ומייגע, אך אם לא ילמד מנין ידע את תורת הקורבנות, אופן הקרבתם ודרך אכילתם? נמצא א"כ, שאדם זה העוסק בדיני הקורבנות, לומד זאת בכדי לדעת כיצד ואיך להתנהג כאשר יביא קרבן. לימוד זה הוא בכלל מעשה ההקרבה, שאם לא ילמד לא ידע.

בזמן הזה שאין לנו קורבנות, בכל זאת יש לעסוק בלימוד עניינם, שהלימוד הוא תחילת המעשה, ורק מי שלומד ויודע בידו להקריב. א"כ, אף שבפועל אינו יכול להקריב, שהרי בית המקדש עדיין לא נבנה, מ"מ אם למד ויודע, הרי הוא נחשב אנוס על עצם מעשה ההקרבה, ועל כך אמרו חז"ל (שבת סג.): "חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה".

בזמן שבית המקדש היה קיים, הקורבנות היו מכפרים רק על עברות שנעשו בשוגג, אולם מי שעשה עברות במזיד, לא היה מביא קרבן, כי לא היה כח בקרבן לכפר על זדונות. אם נתבונן במדרש שהבאנו לעיל נבחין בדיוק מעניין: אברהם אבינו, בבקשתו אומר: "שמא **יחטאו**", שזה לשון שוגג, ואילו הקב"ה אומר ש"מוחל להם על כל **עוונותיהם**", שזה לשון מזיד. ומכאן שהקב"ה הבטיח שבאמירת הקורבנות, לא רק השגגות מתכפרים, אלא אף עברות שבמזיד.

ונראה שהטעם לזה, שעם ישראל בשורשו ובעצמותו טוב הוא, מחלק אלוֹקַ ממעל, א"כ גם כאשר מזדמן להם חטא, אף אם הוא במזיד, הוא יחשב לשוגג, כיוון שעוונותיהם של ישראל אינם בעצמותם, אלא רק במקרה, ובפרט בהיותנו במצב של גלות ובהסתר פנים, בריבוי הייסורים והצרות, כל העוונות בוודאי לשגגות יחשבו.

למעשה, הדרשה: "כאילו הקריב עולה", לא נאמרה רק על לימוד ענייני הקורבנות בלבד, אלא אף בכל לימוד תורה מתוך עמל ויגיעה: "כל העוסק בתורה, כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם".